

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ  
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

**РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗАЙНЯТТЯ РИБНИМ,  
ЗВІРИНИМ АБО ІНШИМ ВОДНИМ ДОБУВНИМ  
ПРОМИСЛОМ**

**Методичні рекомендації**

**Київ – 2025**

**Авторський колектив:**

**Тичина Д. М.**, доктор юридичних наук, професор (НАВС); **Небитов А.А.**, доктор юридичних наук, професор (НАВС); **Антощук А. О.**, кандидат юридичних наук, доцент (НАВС); **Куций В. В.**, доктор філософії (НАВС); **Борець Т. О.**, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник (НАВС)

**Рецензенти:**

**Удалова Л. Д.** – доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки, директор навчально-наукового інституту післядипломної освіти Національної академії внутрішніх справ;

**Пилипенко Д. О.** – доктор юридичних наук, доцент, завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ.

*Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 23 травня 2025 року (протокол № 1)*

**Розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом [Текст]:** метод. реком. / Д. М. Тичина, А. А. Небитов, А. О. Антощук, В. В. Куций та ін. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. 77 с.

У методичних рекомендаціях на підставі узагальнення практики діяльності правоохоронних органів розроблені основи криміналістичної методики розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, що містять криміналістичну характеристику кримінального проступку, передбаченого ст. 249 КК України, а також практичні рекомендації щодо збирання слідчим доказів шляхом проведення комплексу процесуальних дій на початковому етапі розслідування (огляд, допит, обшук, тимчасового доступу до речей та документів, призначення експертиз) із застосуванням сучасних техніко-криміналістичних засобів (БПЛА, тепловізор, Next Step).

Видання призначене для працівників правоохоронних органів, а також курсантів і слухачів, науково-педагогічного складу закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

**УДК 343.985: 343.772**

© Національна академія внутрішніх справ, 2025

## ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Криміналістична характеристика незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом .....	5
2. Організація початкового етапу розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом.....	23
3. Типові слідчі ситуації та версії на початковому етапі розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом.....	33
4. Взаємодія суб'єкта розслідування зі співробітниками оперативних та інших підрозділів на початковому етапі розслідування .....	36
5. Проведення процесуальних дій під час розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом.....	48
5.1. Огляд місця події.....	48
5.2. Обшук. Тимчасовий доступ до речей і документів .....	54
5.3. Допит .....	58
5.4. Призначення судових експертиз.....	66
Список використаних і рекомендованих джерел.....	71

## Вступ

Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є одним із найбільш поширених та найнебезпечніших у системі злочинів проти довкілля, за вчинення якого, відповідно до ст. 249 КК України, передбачається кримінальна відповідальність. На підтвердження поширеності цього кримінального правопорушення вказує і офіційна статистика. Так, відповідно до статистичної інформації Офісу Генерального прокурора, до Єдиного реєстру досудових розслідувань було внесено відомості щодо вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 249 КК України: у 2020 році – 608, у 2021 році – 619, у 2022 році – 526, у 2023 році – 615, у 2024 році – 685 фактів незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом.

Попри високо стабільну кількість вчинених кримінальних правопорушень вказаної категорії, загальний відсоток направлення кримінальних проваджень до суду із обвинувальним актом у середньому становить 58%. Так, у 2020 році з 608 зареєстрованих – 326 направлено до суду (54%); у 2021 році з 613 зареєстрованих – 340 направлено до суду (55%); у 2022 році з 526 зареєстрованих – 320 направлено до суду (61%); у 2023 році з 615 зареєстрованих – 333 направлено до суду (54%); у 2024 році з 685 фактів незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом – 419 направлено до суду з обвинувальними актами (61%).

Такі негативні тенденції дослідження проблематики й умови воєнного стану засвідчили, що незаконне полювання та незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом набуло масовості, латентності, організованості, кримінального професіоналізму, завдаючи непоправної економічної та екологічної шкоди, у тому числі й водним біоресурсам, знижуючи кількість диких тварин та запасів риби. Неєфективність наявної системи охорони водного промислу від незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим промислом, застарілість форм і методів боротьби з ним вимагають активізації наукових досліджень у цьому напрямку. Тому, враховуючи, що одним з основних завдань криміналістики є постійне озброєння правоохоронних органів ефективними засобами і методами боротьби з кримінальною протиправністю, наведені вище обставини зумовлюють необхідність розвитку наукових досліджень з питань розслідування злочинів у сфері охорони довкілля. Так, зокрема потребує методичного розроблення й питання незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом.

## 1. Криміналістична характеристика незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом

Криміналістична характеристика незаконного зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом – це сукупність криміналістичних відомостей про значущі типові ознаки, які відрізняють кримінальне правопорушення передбачене ст. 249 КК України від інших злочинних посягань і визначають систему оперативно-розшукових заходів та процесуальних дій, спрямованих на його виявлення та виконання завдань кримінального провадження передбачених ст. 2 КПК України при розслідуванні. До неї слід віднести такі структурні елементи, які найбільш точно розкривають зміст при розробці методики розслідування незаконного зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, а саме: предмет злочинного посягання; обстановка та слідова картина; способи підготовки, учинення та приховування; відомості про осіб, які вчинили кримінальне правопорушення передбачене ст. 249 КК України та злочинні групи.

*Предмет протиправного посягання.* Предмети кримінального правопорушення за ст. 249 КК України виходячи з назви і диспозиції є рибні ресурси, водні звірі інші водні ресурси щодо яких здійснюється водний добувний промисел. Законодавчий їх перелік має узагальнений характер, який потребує більш детального переліку, що викликає з'ясування їх змісту. Розглядаючи зміст і особливості предмета протиправного посягання, передбаченого ст. 249 КК України, не можна залишити поза увагою безумовну спрямованість злочинних дій, що визначена законодавцем у ч. 1 та ч. 2 цієї статті КК України, а саме: «незаконне зайняття ... водним добувним промислом» (ч. 1) та «... способом масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу...» (ч. 2) [1].

Відповідно до змісту ст. 249 КК України вбачається, що предметом злочинного посягання ним є організми тваринного чи рослинного походження, життя яких постійно чи тимчасово на окремих стадіях розвитку неможлива без перебування у воді, - риби, морські ссавці (дельфіни, тюлені), ракоподібні (раки, краби, креветки), молюски (кальмари, мідії, рапани), голкошкірі (морські їжаки, трепанги, голотурії), кишково-полосні водні організми, водні рослини (водорості), які використовуються як продукти харчування, лікарські засоби, корм для худоби, добрива.

*Спеціальними ознаками предмета кримінального правопорушення передбаченого ст. 249 КК України є належність до природних ресурсів, необхідною умовою існування яких є перебування у водному середовищі; такі ресурси є живими організмами; промислове значення – можуть бути безпосередньо спожиті або перероблені; на діяльність, пов'язану з добуванням*

---

<sup>1</sup> Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

водних ресурсів, поширюється дія нормативно-правових актів.

Предметом аналізованого кримінального правопорушення є тільки ті водні тварини та рослини, які знаходяться в оточуючому середовищі у природному стані, тобто не мають конкретно визначеного власника і не можуть бути визнані товаром. предметом злочину, передбаченого ст. 249 КК, не слід визнавати шкідливі види риб. Водночас, окремі шкідливі види риб, які хоч і можна визнати водними живими ресурсами на підставі їх біологічних характеристик, не відносяться до предмета.

Незаконний вилов риби, добування інших водних організмів, які вирощують різні підприємства та організації у спеціально створених чи облаштованих водоймах, або заволодіння рибою, водними організмами, добутими цими підприємствами та організаціями, слід кваліфікувати як корисливий злочин проти власності.

Не вважаються предметом незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом також водні організми, добування яких не регламентоване нормативними актами (риби так званих сміттєвих видів, водні плазуни, земноводні, планктон, ряска тощо), кормові угіддя, місця зимування, нерестові ділянки, тобто ділянки водних об'єктів, де відбувається розмноження риби та інших водних живих ресурсів.

Предметом злочинного посягання при вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 Кримінального кодексу України (незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом), є водні біоресурси — сукупність живих водних організмів, які на всіх стадіях свого розвитку потребують водного середовища для існування. До цієї категорії належать:

- Прісноводні види риб, що мешкають у річках, озерах, водосховищах;
- Морські риби, які є об'єктами промислового чи любительського рибальства;
- Анадромні риби — види, що розмножуються у прісній воді, але основну частину життєвого циклу проводять у морському середовищі (наприклад, осетрові);
- Катадромні риби — види, які розмножуються у морі, але значну частину життєдіяльності здійснюють у прісній воді (зокрема, європейський вугор).

За даними практики охорони водних біоресурсів, найчастіше об'єктами незаконного вилову є такі види риб, які становлять значну частку у браконьєрських уловах:

- Карась — близько 67%;
- Плотва звичайна — 55%;
- Окунь — 39%;
- Судак — 36%;
- Лящ — 34%;
- Плоскирка — 24%;
- Щука — 22%;

- Сазан (дикий короп) — 20%;
- Лин — 12%;
- Краснопірка — 10%;
- Синець — 9%;
- Сом — 7%;
- Товстолоб — 6%;
- Чехоня — 5%;
- Інші види — у меншій кількості.

Вказані види риб можуть мати різний статус охоронюваності залежно від регіону, сезону, а також включення до Червоної книги України або переліків видів, вилов яких обмежений/заборонений відповідно до Правил любительського і спортивного рибальства та наказів територіальних органів Державного агентства меліорації та рибного господарства.

Таким чином, незаконне вилучення водних біоресурсів, незалежно від його масштабів, посягає на біологічну різноманітність, порушує екологічну рівновагу водного середовища, і, відповідно, становить небезпеку для довкілля, що й обумовлює кримінально-правову охорону цієї сфери.

Водночас, варто відзначити, що досить значна кількість видів водних організмів викликає потребу в їх класифікації, яка може отримувати певне криміналістичне значення. Зокрема, за критерієм виробничої, наукової чи іншої значущості серед усіх водних тварин, що є предметами водних промислів, можна виділити особливо цінні види риб та інших водних організмів, а за критерієм поширення в межах окремих територій – види тваринного та рослинного світу, що занесені до Червоної книги України, яка є основним державним документом, в якому містяться узагальнені відомості про сучасний стан видів тварин і рослин, що постійно або тимчасово перебувають чи зростають у природних умовах на території України, в межах її територіальних вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони і які знаходяться під загрозою зникнення. Види тварин, що занесені до Червоної книги, залежно від стану та ступеня загрози для популяції поділяються на такі категорії: зниклі, зникаючі, вразливі, рідкісні, невизначені, недостатньо відомі, відновлені. Занесені до Червоної книги України види тваринного світу підлягають особливій правовій охороні, їх добування, а також добування їхніх гнізд, яєць здійснюється у виняткових випадках лише з науковою і селекційною метою за спеціальним дозволом. Червона книга України є основою для розроблення та реалізації програм (планів дій), спрямованих на охорону та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, занесених до неї [2]. Перелік видів риб, що занесені до Червоної книги України, затверджений наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Про затвердження переліків видів тварин, що заносяться до

---

<sup>2</sup> Про Червону книгу України : Закон України від 07.02.2002 р. № 3055-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text>

Червоної книги України (тваринний світ), та видів тварин, що виключені з Червоної книги України (тваринний світ)» (2021 р.) [3].

Також, у Правилах любительського рибальства (2022 р.) визначені мінімально дозволені для добування (вилову) розміри водних біоресурсів при здійсненні любительського рибальства, зокрема: азовський калкан (*psetta torosa*), барабуля (*mullus barbatus*; *mullus ponticus*), беззубки (*anodonta*), бички (*gobiidae*), білизна (*aspius aspius*), білий амур (*stenopharyngodon idella*), глось (*platicthys luscus*), головень європейський (*squalius cephalus*), катран короткоперий (*squalus acanthias*), кефалі (*mugilidae*), креветки (*caridea*), лин (*tinca tinca*), лящ (*abramis brama*), мерланг (*merlangius euxinus*), мідії (*mytilus*), оселедець чорноморський (*alosa immaculata*), перловиця звичайна (*unio pictorum*), піленгас (*planiliza haematocheilus*), плітка звичайна, тарань (*rutilus rutilus*, *rutilus heckelii*), пузанок (*alosa tanaica*), рибець звичайний (*vimba vimba*), річкові раки (*astacus*), сазан (короп) (*cyprinus carpio*), сиг (*coregonus maraenoides*), синець звичайний (*ballerus ballerus*), скати (*dasyatis pastinaca*, *raja clavata*), скумбрія (*scomber scombrus*), сом європейський (*silurus glanis*), ставрида (*trachurus mediterraneus*), судак звичайний (*sander lucioperca*), товстолоби (*hypophthalmichthys nobilis*; *hypophthalmichthys molitrix*), форель струмкова (*salmo trutta*), чехоня (*pelecus cultratus*), чорноморський калкан (*psetta maotica*), щука звичайна (*esox lucius*) [4]. У Правилах промислового рибальства у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) (2023 р.) визначені мінімальні розміри водних біоресурсів, допустимі для промислу (у свіжому вигляді) (см), становлять: у Дніпровських водосховищах та в інших рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) [5].

У таксах для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів, а також незаконного знищення чи погіршення середовища існування водних біоресурсів» визначені такси для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) України (крім континентального шельфу України, виключної (морської) економічної зони України); для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення

---

<sup>3</sup> Про затвердження переліків видів тварин, що заносяться до Червоної книги України (тваринний світ), та видів тварин, що виключені з Червоної книги України (тваринний світ): наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 19.01.2021 р. № 29. URL: [https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/Nakaz-Mindovkillya\\_29\\_CHKU-tv.pdf](https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/Nakaz-Mindovkillya_29_CHKU-tv.pdf)

<sup>4</sup> Про затвердження Правил любительського рибальства: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.09.2022 р. № 700. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1412-22#Text>

<sup>5</sup> Правила промислового рибальства у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах): наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10.04.2023 р. № 785. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-23#n15>

або пошкодження водних біоресурсів континентального шельфу України; для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів у виключній (морській) економічній зоні України, зокрема анадромних видів риб; для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного знищення чи погіршення середовища існування водних біоресурсів [6].

Таким чином, під предметом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 249 КК України, слід розуміти водні живі ресурси, тобто організми, їх частини, популяції або будь-які інші біотичні компоненти екосистем, які потребують перебування (знаходження) у воді для свого життя і мають користь або цінність для людини (різноманітні види риб, круглороті, морські ссавці, водні безхребетні, водорості та інші водні тварини). Предметом незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом є тільки ті водні тварини та рослини, які знаходяться в оточуючому середовищі у природному стані, тобто не мають конкретно визначеного власника і не можуть бути визнані товаром. Матеріали кримінальних проваджень засвідчили, що предметом кримінальних правопорушень за ст. 249 КК України, у більшості випадків, були короп, карась, сазан, лящ, судак (70–80%); щука, сом, товстолоб, білий амур (60–70%), головень, тараня, синець, чехоня, окунь, лин (50%).

*Обстановка вчинення та слідова картина кримінального правопорушення.* Складовими елементами обстановки вчинення злочину для незаконного зайняття рибним промислом є час учинення кримінального правопорушення та місце його вчинення. Часом вчинення незаконного зайняття рибним добувним промислом слід вважати точно визначений момент здійснення незаконного вилову водних біоресурсів з природного середовища. Місцем учинення незаконного зайняття рибним добувним промислом слід вважати географічну точку на окремому водному об'єкті – морі, річці, озері, ставку, лимані звідки незаконно видобуто водні живі ресурси із природного середовища.

Рибальство у заборонений час означає, що воно здійснюється тоді, коли зайняття будь-яким водним добувним промислом заборонено:

а) взагалі (наприклад, забороняється рибальство у новостворених водосховищах до особливого розпорядження, любительський лов дельфінів, тюленів, усіх видів осетрових та їх гібридів, лосося, форелі, харіуса, деяких інших видів риб, усіх видів крабів, устриць та інших видів, занесених до Червоної книги України);

---

<sup>6</sup> Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів, а також незаконного знищення чи погіршення середовища існування водних біоресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 29.09.2023 р. № 1042. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1042-2023-%D0%BF#Text>

б) у строки, на які встановлено заборону для певних видів водних тварин чи водоймищ (конкретні терміни зайняття водним добувним промислом визначаються за басейно-територіальним принципом і закріплюються у правилах промислового, любительського і спортивного рибальства).

Матеріали вивчених кримінальних проваджень засвідчили, що незаконне зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом вчиняється не цілий рік, а сезонно, як правило у період нересту – навесні (56%). У інші періоди року: літом – 12%, восени – 19%, зимою – 13%.

Критерій «вилов водних біоресурсів в період нересту» потребує належного наукового обґрунтування, оскільки з його змісту випливає, що незаконний лов повинен проводитися саме в період нересту певного виду. Тобто, виходячи з біологічного терміну «період нересту», необхідно проводити диференційовану оцінку незаконного лову: якщо фактичний або середньорічний період нересту одного чи більше видів відповідає певному періоду вилову, то незалежно від кількості вилучених ресурсів завдана шкода може вважатися значною. Необхідно також проаналізувати терміни весняно-літньої нерестової заборони на лов водних біоресурсів відповідно до наказів Держрибагентства або його територіальних управлінь, які охоплюють зону, де знаходиться досліджуваний водний об'єкт, і порівняти їх з датою вилову водних біоресурсів, зафіксованою органом досудового розслідування разом із представниками рибоохорони. Поняття «нерестовище» вказує на водойму, де відбувається нерест, і встановлення факту знищення нерестовища потребує додаткових умов.

При аналізі наказів слід звернути увагу на місця, де заборонено вилов водних біоресурсів (місця нересту та міграційні шляхи до місць нересту) під час весняно-літньої заборони. Важливо враховувати, що шкода, завдана виловом заборонених видів біоресурсів у заборонені терміни та районах, призводить до зменшення чисельності виду і впливає на екосистему водного середовища.

Місця нересту – це водойми або їх частини, де риба відкладає ікру та вилуплює потомство; міграційні шляхи – водні об'єкти, якими риба йде до місць нересту. Встановлення строків та місць відноситься до компетенції територіальних органів Держрибагентства. Заборонені райони пов'язані з забороненими термінами, оскільки життєво важливі процеси водних біоресурсів відбуваються у певні періоди.

Аналіз часових характеристик вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним виловом водних біоресурсів, свідчить про наявність певної закономірності у виборі правопорушниками періоду для здійснення своєї протиправної діяльності.

Зокрема, за результатами узагальнення практичних даних, встановлено, що найбільша кількість випадків незаконного вилову водних біоресурсів відбувається саме у нічний час (з 22:00 до 06:00) — 38% усіх зафіксованих правопорушень. Це пояснюється прагненням порушників уникнути виявлення

з боку правоохоронних органів або інших осіб, а також сподіванням на можливість безперешкодного приховування слідів злочинної діяльності.

Інші часові інтервали розподіляються наступним чином:

- ранковий період (з 06:00 до 12:00) — 34%,
- денний час (з 12:00 до 18:00) — 15%,
- вечірній період (з 18:00 до 22:00) — 13%.

Також простежується сезонна та календарна залежність вчинення правопорушень. Зокрема:

- навесні відбувається найбільша кількість незаконних виловів — 53%, що збігається з періодом нересту, коли законодавством встановлюються особливі обмеження;

- у вихідні та святкові дні — 34%, що, ймовірно, пов'язано з меншою активністю контролюючих органів;

- у ранковий час (з 04:00 до 09:00) — 31%, коли природні умови сприяють масовому пересуванню риби та ускладнюється виявлення браконьєрських дій.

Промисел у заборонений час означає, що він здійснюється в той проміжок часу, коли існує повна заборона на таку діяльність або заборона встановлюється певними правилами за басейново-територіальним принципом для певних видів живих водних ресурсів чи водойм на певні строки. Відповідно до Правил любительського рибальства (2022 р.), нерест – процес масового природнього відтворення водних біоресурсів, який відбувається протягом строку, обумовленого кліматичними та біологічними умовами; нерестовище – частина рибогосподарського водного об'єкта на якій відбувається нерест, межі якої визначаються такими Правилами. Переліки меж нерестовищ у період нересту та зимувальних ям у період зимівлі водних біоресурсів, а також зміни строків заборони на добування (вилов) водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) затверджуються наказами органів рибохорони у відповідних районах діяльності на підставі науково-біологічних обґрунтувань наукових установ, а у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, управління якими здійснюється спеціальними адміністраціями, за погодженням із спеціальними адміністраціями установ природно-заповідного фонду [7].

Водночас, відповідно до Правил промислового рибальства у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) (2023 р.) забороняється знаходитись суднам у заборонених районах промислу, у межах зимувальних ям, які визначаються наказами територіальних органів Держрибагентства в районах їх діяльності за погодженням з науковими установами, з 01 листопада до закінчення зимового періоду та на нерестових ділянках (нерестовищах) в період нересту, які визначаються наказами територіальних органів Держрибагентства за погодженням з науковими установами, за винятком

---

<sup>7</sup> Про затвердження Правил любительського рибальства: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.09.2022 р. № 700. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1412-22#Text>

транзитного проходу і проходу фарватером суднами, зупинок біля населених пунктів, випадків надзвичайної ситуації або потенційно небезпечних умов (аварійна подія, шторм, туман тощо); проводити промислові операції на відстані ближче, ніж 500 м до зони рибницьких господарств (риборозплідники, нерестово-вирощувальні та інші господарства, що займаються аквакультурою) [8].

Наприклад, *ОСОБА\_7* визнано винуватим та засуджено за те, що він о 07.00 годині, 15.05.2018 року, прибувши на берег Дніпровського водосховища поблизу с. Воронівка Синельниківського району Дніпропетровської області, де за допомогою рибальської сітки, в порушення вимог чинного законодавства України, тобто не маючи належного, законного дозволу на зайняття рибним добувним промислом, в період заборони лову риби, на надувному човні марки KOLIBRI, вийшов на воду Дніпровського водосховища у вищезазначеному місці. Далі *ОСОБА\_7* незаконно встановив у воді рибальську сітку, та приблизно о 07.30 годині 15.05.2018 року, зняв її, з свіжовиловленою рибою, а саме: сазан, - в кількості 1 одиниця, та лящ - в кількості 33 одиниці. Своїми умисними діями, які виразилися у незаконному зайнятті рибним добувним промислом *ОСОБА\_7* порушив вимоги ст. 3.15 «Правил любительського і спортивного рибальства у внутрішніх водоймах України», затверджених наказом Державного Комітету Рибного господарства України від 15 лютого 1999 року № 19, в яких визначено, що забороняється лов риби з використанням промислових та інших знарядь лову, виготовлених з сітеснастних та інших матеріалів усіх видів і найменувань, способом спуску води з водоймищ, із застосуванням забороненого знаряддя лову..», а також в порушення наказу № 26 від 26.02.2018 р. Управління Державного агентства рибного господарства у Дніпропетровській області, яким передбачено «... заборонити промислове, любительське рибальство з плавзасобів під час руху риби на нерест та на період її нересту у водоймах Дніпровського водосховища, з 01 квітня по 9 червня 2018 року включно». В результаті *ОСОБА\_7* спричинив матеріальні збитки в розмірі 5916 грн., тобто 348 неоподаткованих мінімумів доходів громадян [9].

Факт добування заборонених до вилову риби, інших водних тварин та рослин має місце у випадках, коли вилов окремих видів водних біоресурсів заборонено в принципі, або така заборона діє протягом визначеного строку, чи поширюється на конкретні водні об'єкти (або їх частини).

Типовим прикладом є заборона промислового вилову водних живих ресурсів, занесених до Червоної книги України. Такі види мають особливий природоохоронний статус і перебувають під посиленою охороною відповідно

---

<sup>8</sup> Правила промислового рибальства у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах): наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10.04.2023 р. № 785. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-23#n15>

<sup>9</sup> Справа № 191/2399/18. Дніпровський апеляційний суд. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80175168>

до національного законодавства та міжнародних зобов'язань України у сфері охорони біорізноманіття.

Ознака «добування» у цьому контексті охоплює протиправне вилучення з природного середовища саме тих видів водних біоресурсів, які:

- є рідкісними, або
- мають обмежену чисельність, або
- відтворення яких у природних умовах ускладнене.

В окремих випадках йдеться про вилов нечисленних видів або видів, у відтворенні яких є значні труднощі, що вказує на їхню підвищену вразливість у природному середовищі. Такі категорії можуть частково або повністю збігатися з переліком видів, занесених до Червоної книги України.

Суттєвою особливістю є те, що для червонокнижних видів водних біоресурсів будь-яка оцінка розміру заподіяної шкоди є неприпустимою, оскільки навіть незначне втручання (вилов однієї особини) може мати непоправні наслідки для популяції загалом. З огляду на це, шкода в таких випадках не підлягає кількісному розрахунку — факт самого вилову вже становить підставу для кримінальної відповідальності, незалежно від розміру завданої шкоди чи кількості виловлених особин.

Таким чином, добування водних біоресурсів, занесених до Червоної книги України, кваліфікується як суспільно небезпечне діяння, яке прямо загрожує біологічному різноманіттю та екологічній безпеці. Цей аспект має бути врахований при вирішенні питання про порушення кримінального провадження, кваліфікацію дій винної особи та призначення покарання.

Зайняття водним добувним промислом без належного дозволу має місце, якщо він здійснюється без одержання дозволу спеціально уповноваженого на це органу. На всі види спеціального користування водними живими ресурсами, крім любительського рибальства на водоймах загального користування, потрібно отримати дозвіл, білет на право вилову риби або інших водних тварин, ліцензію на спортивний чи любительський вилов риби цінних видів або укласти угоду на відвід рибпромислової ділянки чи водосховища з установленням квот вилову певних видів риби або інших водних тварин.

До недозволених для промислу *місць* належать ті водойми або їх ділянки (море, річка, озеро, ставок, лиман або їх ділянки) [10], де зазначена діяльність заборонена взагалі або на певний проміжок часу (водойми заповідників та заказників, біля мостів у межах відповідних охоронних зон). До таких варто відносити ті водойми або їх ділянки, в яких водний добувний промисел заборонений завжди або дозволяється лише протягом певного часу. Наприклад, любительським рибальством забороняється займатись: у каналах теплоенергоцентралей, підвідних та скидних каналах електростанцій; у відводах рибогосподарських та меліоративних систем, у шлюзових каналах;

---

<sup>10</sup> Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>.

поблизу мостів, які охороняються, в межах режимних зон охорони; у радіусі 500 метрів навколо риборозплідних господарств; на зимувальних ямах.

Аналіз вивчених матеріалів кримінальних проваджень засвідчив, що за територіальною ознакою найбільше протиправних діянь вчинених за ст. 249 КК України наявне в областях, в яких є великі річки й водосховища, а саме: Черкаська – 23%, Дніпропетровська – 18%, Полтавська та Кіровоградська – 17%.

У місцях незаконного промислу, застосування знарядь злочину, приховання добутого злочинним шляхом найчастіше виявляються сліди ніг (взуття) підозрюваних, частини одягу, недопалки й таке ін. Сліди знарядь злочину, у тому числі вогнепальної зброї, знарядь лову (снасті, капкани тощо), сліди інструментів, вибухових пристроїв, самострілів, засобів упакування, обробки, переробки, транспортування.

Забороняється добування (вилов) такими знаряддями лову:

1) сітками та пастками усіх типів та конструкцій, а також іншими сітковими знаряддями лову, за винятком раколовок конструкції «хапка» та підсак – які є типовими знаряддями. До таких сіток варто віднести:

✓ об'ячеючі (зяброві) сітки є сітеполотна з осередками різних діаметрів: спробувавши пройти крізь нього, риба плутається і, вибираючись, ще більше застряє в ньому. Ці сітки можуть бути: одностінними, які складаються з одного сітеполотна, посаженого на підбори з оснащенням - вантажами і поплавками. Їх переваги полягають в простоті установки, неохильності до заплутування, невисокою ціною. Для кожного різновиду передбачуваного видобутку і для кожної водойми необхідно ретельно підбирати сітку по параметрам: висота, довжина полотна, діаметр вічок; трьохстінними, які мають три полотна, у бічних - набагато більший діаметр комірок, які служать для утримання вже потрапившу в сітку видобуток. Сітку встановлюють за допомогою човна і кількох людей, одному це буде дуже важко; рамовими, у яких сітне полотно і поперек, і вздовж розмежовано за допомогою міцних ниток. У таких сітках риба відмінно заплутується. Завдяки тому, що навантаження розподіляється рівномірно, рибакам легко впоратися з витягуванням улову на берег; кастинговими, які призначені для намотування на руку і закидання після цього у водойму. Це дозволяє сітці накрити ту ділянку, яка відповідає її розміру. Для витягування служить спеціально прикріплений до сітки шнур [11];

✓ відціджуючі сітки мають своїм завданням відцідити і обмежити рибу в невеликому просторі. У кожній такій сітці є своєрідне поглиблення, яке і повинно збирати в собі тушки, не даючи їм вибратися назад. До них відносяться: бредень і невід - це міцні сітеполотна з конусоподібним хвостом для прив'язування вантажу. По краях полотна є дерев'яні палиці для захоплення. Ловля полягає в заманюванні трофея в кишеню шумами і рухами. Рибальський павук складається з квадратного сітеполотна на каркасних

---

<sup>11</sup> Види рибальських сіток і їх використання. URL: <https://zvz.com.ua/ua/vidi-ribolovnih-setei>

жердинках, використовується на мілких глибинах. Рибальський трал має форму мішка з гирлом, розрізняється за габаритами і глибиною занурення.

- 2) вогнепальною зброєю;
- 3) пневматичною зброєю, за виключенням підводної рушниці;
- 4) гарпунами, острогами, луками, арбалетами та іншими колючими знаряддями лову за виключенням не заборонених цими Правилами гачкових знарядь лову та елементів підводних рушниць;
- 5) давлячими, капканоподібними знаряддями лову;
- 6) електроловильними системами (електровудки, електрогони, електрошокери, ультразвукові прилади тощо);
- 7) гачковими, у тому числі нахлистовими, донними, поплавковими, зимовими вудками, жерлицями (кружками) та спінінгами всіх видів з використанням штучної або природної принади у разі, якщо загальна кількість гачків перевищує сім одиниць на одного рибалку;
- 8) одинарними з'єднаними між собою, подвійними і потрійними гачками без блешні, природної або штучної принади;
- 9) підсакою діаметром більше 100 см або «хваткою» («павуком») розмір яких перевищує 1x1 м із кроком вічка сіткового полотна більше 10 мм для добування (вилову) раків, живця та принад;
- 10) механічними пристроями (засобами) для протягування сіток та інших сіткових знарядь добування (вилову) під кригою;
- 11) механічними, напівмеханічними засобами та знаряддями лову, у тому числі всіма видами драг та неводів;
- 12) підсакою (сачком) діаметром більше 70 см або будь-якої іншої форми, із загальною довжиною сторін більше 220 см, із кроком вічка менше 8 мм для добування (вилову) мідій, рапанів та креветок, та кроком вічка менше 3 мм для добування (вилову) гамаруса та мотиля;
- 13) раколовками конструкції «хапка» з діаметром більше 70 см, кроком вічка більше 22 мм у кількості більше однієї одиниці на одного рибалку;
- 14) іншими забороненими законодавством знаряддями лову [12].

До найбільш часто використовуваних порушниками заборонених знарядь лову належать:

- ятір (сітка, виготовлена з плетених вербових прутів або дроту, натягнута на обруч);
- «доріжка» (волосінна зяброва сітка, яка випускається у воду і витягується на гумовому амортизаторі);
- «павук» (розміром більше 1x1 метрів, з вічком понад 10 міліметрів);
- «парашут» (конусоподібна мережева снасть, діаметром від 5 до 10 метрів, по периметру якої розташовані свинцеві грузила. Застосовують, як правило, на швидких річках, перекатах, накидаючи на обрану ділянку акваторії. По грузилам зтягується мотузка і риба опиняється в сітці);

---

<sup>12</sup> Про затвердження Правил любительського рибальства: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.09.2022 р. № 700. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1412-22#Text>

- «екран» або «телевізор» (маломірна прямокутна зяброва сітка з поплавками по верхньому ряду і вантажем внизу. Запускається і витягується з водойми на гумовому амортизаторі);

- «косинка» (різновид «телевізора» трикутної форми, використовується переважно для підлідного лову риби біля дна);

- будь-які промислові відціджуючі (неводи, бредні, волока) і ставні (трисітки, путанки) сітки;

- острога або ості (подоба вил із зазубреними вістрями);

- перемет (донна снасть з гострими гачками, які прив'язані до шнурів);

- драч (колюче знаряддя для вилову методом багріння (наварені на важку блешню великі гострі гачки). Більша частина риби, що потрапила на драч, зривається і гине від отриманих ран);

- електровудка (пристосування для вилову риби у водоймах за допомогою потужного електророзряду. Залежно від потужності, це знаряддя лову здатне знищити все живе – від риби та ікри, до планктону і найдрібніших мікроорганізмів в радіусі від 5 до 20 метрів) [13].

Сліди кримінальних правопорушень проти довкілля відрізняються особливостями слідоутворення й відповідають критеріям, що відображають, по-перше, незалежно від складу кримінального правопорушення загальні їх властивості, сліди вчинення, сліди безпосередніх наслідків, сліди віддалених (вторинних) наслідків, по-друге, особливості зазначених груп слідів залежно від специфіки тих чи інших видів кримінальних правопорушень. Така специфіка може проявлятися під впливом порушень, які відбулись у тому числі й при занятті незаконним водним промислом.

Таким чином, обстановка вчинення характеризується часом і місцем. Незаконне зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом вчиняється не цілий рік, а сезонно, як правило у період нересту – навесні (56%). У інші періоди року: літом – 12%, восени – 19%, зимою – 13%. Добування заборонених до вилову риби, інших водних тварин та рослин наявне в тому випадку, коли добування певних водних живих ресурсів заборонено взагалі, або на певний строк, або у певних водоймах й включає в себе: а) загальну заборону (у новостворених водосховищах до отримання спеціального дозволу, а також лов видів риб занесених до Червоної книги України); б) порушення строків, встановлених для певних видів водних тварин чи водоймищ (терміни зайняття водним добувним промислом визначаються і закріплюються у правилах промислового, любительського і спортивного рибальства). До недозволених для промислу місць належать ті водойми (море, річка, озеро, ставок, лиман або їх ділянки), де зазначена діяльність заборонена взагалі або на певний проміжок часу ( водойми заповідників та заказників, біля мостів у межах відповідних охоронних зон) й звідки незаконно видобуто водні живі ресурси.

---

<sup>13</sup> Заборонені знаряддя лову та відповідальність за їх використання. Київський рибоохоронний патруль. URL: [https://kv.darg.gov.ua/\\_zaboroneni\\_znarjaddja\\_lovu\\_ta\\_0\\_0\\_0\\_875\\_1.html](https://kv.darg.gov.ua/_zaboroneni_znarjaddja_lovu_ta_0_0_0_875_1.html)

*Способи підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень.* Загалом, поняття «промисел» охоплює вилов риби, водних звірів та інших водних організмів з використанням промислових знарядь (сіток, неводів тощо). Промислом може бути визнаний як одиничний акт добування водних живих істот, так і неодноразове вчинення таких дій. Водний добувний промисел можна розглядати як вилучення з водного середовища певної частини біомаси живих організмів з метою отримання продукції харчового, кормового, технічного, медичного або іншого призначення, із оберненням особою, яка діє, продуктів та продукції добування на свою користь або користь третіх осіб. Під *незаконним заняттям рибним, звіриним, або іншим водним добувним промислом* слід розуміти таке вилучення водних живих ресурсів із природного середовища, яке здійснюється з порушенням чинного законодавства, що регулює порядок і умови промислового, любительського, спортивного рибальства, іншого використання водних живих ресурсів. Зокрема, незаконним є промисел, який здійснюється всупереч існуючим правилам: без належного на те дозволу, в заборонений час, у недозволеніх місцях, із застосуванням заборонених знарядь лову, з перевищенням установлених лімітів чи норм вилову [14].

У межах криміналістичної характеристики правопорушень, передбачених ст. 248 та ст. 249 КК України, підготовчі дії правопорушників мають чітко виражену послідовність і свідчать про заздальність намірів та організованість протиправної діяльності. До типових дій, що становлять спосіб підготовки до незаконного полювання чи добування водних біоресурсів, належать:

1. Розроблення плану вчинення кримінального правопорушення — визначення місця, часу, способу незаконного добування біоресурсів та маршруту пересування.

2. Вибір місця та часу незаконного промислу — аналіз екологічної обстановки, активності фауни, сезонних обмежень (нерест, міграція) для підвищення ефективності незаконного добування та мінімізації ризику бути викритими.

3. Незаконне придбання або виготовлення знарядь лову — купівля або виготовлення заборонених знарядь (сіток, електровудок, вибухових речовин, капканів тощо), які заборонені відповідно до Правил рибальства та правил полювання.

4. Формування складу групи та розподіл ролей — визначення функцій кожного учасника (водій, спостерігач, «ловець», «накривач» тощо) у разі вчинення правопорушення у співучасті.

5. Створення тайників для зберігання знарядь — облаштування прихованих місць (у прибережних зонах, покинутих будівлях, лісових масивах тощо) для зберігання сіток, човнів, зброї, пасток.

---

<sup>14</sup> Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text>

6. Використання підроблених документів — виготовлення або придбання фіктивних ліцензій, дозволів, посвідчень, які створюють видимість законності діяльності.

7. Підготовка документів для формування алібі — заготовлення підроблених лікарняних листів, наказів про відрядження, квитків тощо, які мають забезпечити уникнення відповідальності у випадку викриття.

8. Облаштування тайників у транспортних засобах — переобладнання автомобілів або човнів для прихованого перевезення незаконно здобутої риби, м'яса, шкур, зброї.

9. Маніпуляції з номерними знаками транспортних засобів — зняття, підроблення або закриття реєстраційних номерів для унеможливлення ідентифікації транспортного засобу в разі фіксації порушення.

Такі дії свідчать не лише про навмисний характер діяння, а й про наявність високого рівня організованості, що повинно враховуватися при кваліфікації злочину, визначенні ступеня суспільної небезпеки та призначенні виду й міри покарання.

Дії передбачені ст. 249 КК України характеризується вчиненням фізичних дій, що, як правило, мають кілька стадій послідовної злочинної діяльності, передбачають обов'язковий проміжок часу, необхідний для доведення злочину до кінця, а тому володіють ускладненою структурою. Для того, щоб зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом могло бути визнано злочином, воно має бути незаконним, тобто порушувати вимоги, визначені у спеціальних нормативно-правових актах.

Типовий спосіб учинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом:

1) зайняття вказаним промислом відбувається без належного дозволу (промисел здійснюється самовільно, без одержання дозволу компетентного органу (ліцензії, промислового квитка, дозволу, квитка)). Вчені-правники стверджують, що незаконне зайняття водним добувним промислом відбувається, коли промисел здійснюється без отримання дозволу від компетентного органу, який є обов'язковим у конкретному випадку. Любительське і спортивне рибальство на водоймах загального користування здійснюється безкоштовно і без необхідних дозволів. Дозволи на рибний промисел видаватимуться центральним органом виконавчої влади, який відповідає за реалізацію державної політики у сфері рибного господарства. Таким чином, незаконне зайняття рибним добувним промислом без відповідного дозволу є обов'язковою складовою даного протиправного діяння, яке виявляється у всіх аналізованих кримінальних провадженнях;

2) у заборонений час;

а) взагалі (наприклад, забороняється рибальство у новостворених водосховищах до особливого розпорядження, любительський лов дельфінів, тюленів, усіх видів осетрових та їх гібридів, лосося, форелі, харіуса, деяких інших видів риб, усіх видів крабів, устриць та інших видів, занесених до Червоної книги України);

б) у строки, на які встановлено заборону для певних видів водних тварин чи водоймищ (конкретні терміни зайняття водним добувним промислом визначаються за басейно-територіальним принципом і закріплюються у правилах промислового, любительського і спортивного рибальства);

3) у недозволених місцях: ті водойми або їх ділянки, в яких водний добувний промисел заборонений завжди або дозволяється лише протягом певного часу. Наприклад, любительським і спортивним рибальством забороняється займатись: у каналах теплоенергоцентралей, підвідних та скидних каналах електростанцій; у відводах рибогосподарських та меліоративних систем, у шлюзових каналах; поблизу мостів, які охороняються, в межах режимних зон охорони; у радіусі 500 метрів навколо риборозплідних господарств; на зимувальних ямах. У певний період, коли настає темний час доби (пізніше години після заходу сонця та раніше години до його сходу), на суднах у Чорному та Азовському морях використовуються знаряддя для лову, оснащені гачками, відстань між цівкою та жалом яких перевищує 10 мм. Це стосується осінньо-зимового періоду, коли відбувається льодостав та скресання криги [15];

4) забороненими знаряддями і способами лову. Більшість незаконного вилову риби здійснюється на човнах, які рухаються по водоймі за допомогою весел або двигуна (гумові (59%), дюралеві (20%), дерев'яні (16%), алюмінієві (3%), пластикові (2%)). Використання човнів спрощує процес вилову риби і дозволяє злочинцям отримати більше ресурсів, ніж при лові з берега.;

До заборонених способів здійснення водного добувного промислу слід віднести такі, які характеризуються можливістю добування водних живих ресурсів у великій кількості.

5) способами масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу: це застосування вибухових і отруйних речовин, електроструму, спорудження гаток, запруд, спускання води з рибогосподарських водойм, спосіб тралення при лові закидними неводами і волокушами зі суден, одночасне або чергове закидання неводів з протилежних берегів «в замок», перекриття будь-якими засобами чи знаряддями лову більше 2/3 ширини русла річки або протоки тощо. Під способом масового знищення звірів, птахів, риби, інших видів тваринного світу (ч. 2 ст. 249 КК України) треба розуміти такі дії, які здатні спричинити чи спричинили загибель великої кількості представників дикої фауни, знищення популяції або певного виду тваринного світу в тій чи іншій місцевості чи водоймі (застосування отруйних або вибухових речовин, газу, диму, електроструму, автоматичної зброї, спрямування стада тварин на болото, тралення риби за допомогою заборонених прийомів тощо). Вирішуючи питання про те, чи здійснювалося незаконне рибальство способом масового знищення, слід ретельно досліджувати характерні властивості застосованих знарядь, зокрема їхню

---

<sup>15</sup> Про затвердження Правил любительського рибальства: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.09.2022 р. № 700. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1412-22#Text>

руйнівну силу, характер взаємодії з оточуючим середовищем, обсяги шкідливого впливу на довкілля тощо.

До інших способів масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу слід віднести застосування таких пристроїв та методів, які здатні викликати знищення тварин у великій кількості, загибель усієї популяції у певній водоймі, знищення певного виду тваринного світу, або добування такої кількості водних живих ресурсів, що спричиняє їх поступове знищення. Не можна визнавати способами масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу використання під час зайняття незаконним рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом ставних, закидних кошильних і кільцевих неводів, ятерів, волокуш, турбуків, трандад, лапташ, підйомних пасток, різноглибинних тралів (включаючи близнюкові), драги хижняка, ручних, механізованих та напівмеханізованих драг тощо, оскільки дані прилади, пристрої та устаткування мають цільовим призначенням не масове знищення окремих (або всіх) видів тваринного світу, а саме їх вилучення (вилов, добування, збирання) із водних об'єктів. Вони можуть бути лише пристосовані (зокрема, шляхом зміни конструкції) для вилучення (вилову, добування, збирання) риби, звірів чи інших видів тваринного світу в обсягах, що є більшими за встановлені;

б) з виловом водних живих ресурсів у кількостях, що перевищують встановлені у нормативно-правових актах ліміти. У численних нормативно-правових актах, які нами розглянуті у вище, встановлені ліміти на вилов риби (наприклад, Режим промислу у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) України у 2024 році – наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 30.11.2023 р. № 2085).

Таким чином, незаконне зайняття водними промислами оцінюється як вилучення водних біоресурсів з природного середовища в таких випадках: 1) без дозволу та (або) інших обов'язкових документів; 2) за наявності таких документів, але з недотриманням вимог, передбачених в них; 3) щодо видів живих ресурсів або особин водних тварин, на які поширюється заборона чи обмеження вилову; 4) з виловом водних живих ресурсів у кількостях, що перевищують встановлені у нормативно-правових актах ліміти; 5) в заборонений час, в заборонених місцях, забороненими способами, засобами чи знаряддями.

Спосіб вчинення тісно поєднаний із наслідками, а саме істотною шкодою. *Істотна шкода* – поняття оціночне, визначається з урахуванням конкретних обставин справи. Зокрема, на її наявність можуть вказувати такі дані: знищення нерестовищ риби; вилов риби у період нересту; вилов нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, водних тварин чи рослин або риби чи тварин, вилов яких заборонено, тощо [16]. При визначенні розміру шкоди, заподіяної водним

---

<sup>16</sup> Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text>

живим ресурсам, залежно від конкретних обставин справи застосовуються такси, затверджені постановою Уряду від 29.09.2023 р. № 1042 «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів, а також незаконного знищення чи погіршення середовища існування водних біоресурсів».

Згідно зі ст. 24 Закону України «Про виключну (морську) економічну зону України» (1995 р.) незаконне видобування природних ресурсів у межах виключної (морської) економічної зони України тягне за собою накладення штрафу від 440 до 1400 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або конфіскацією засобів і знарядь, із застосуванням яких вчинено правопорушення, з безоплатним вилученням незаконно видобутих ресурсів, а якщо ці дії вчинені повторно протягом року чи у великих розмірах або призвели до значного погіршення умов відтворення рибних чи інших живих ресурсів моря - штрафу від 1400 до 6600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією засобів і знарядь, із застосуванням яких вчинено порушення, чи без такої, з безоплатним вилученням незаконно видобутих ресурсів [17].

*Особа правопорушника.* Основними криміналістичними характеристиками осіб, які вчиняють протиправні дії передбачені ст. 249 КК України у переважній більшості є: чоловіки – 94%, віком від 25 до 45 років – 79%, українці – 83%, одружені – 78%, з повною загальною середньою або неповною вищою освітою – 61%, безробітні – 51%, жителі сільської місцевості – 73%. У 45% кримінальних проваджень простежується груповий характер злочинної діяльності, із них за попередньою змовою – 61%; організованою групою – 10%. Засуджені у складі групи у 64% випадках вчинили протиправні дії із застосуванням вибухових, отруйних речовин, електроструму або іншим способом масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу або рецидивів (ч. 2 ст. 249 КК України). У діях таких осіб вбачається все більше ознак професіоналізму, зв'язків з організованою злочинністю у сфері рибного господарства (67%); невисокий рівень рецидиву; майже повна відсутність осіб жіночої статі та у стані сп'яніння.

Характерною ознакою злочинного рибного браконьєрства є його груповий характер, що можна пояснити особливостями вчинення посягань за ст. 249 КК України, які часто потребують узгоджених колективних дій співучасників. Частка осіб, засуджених за ст. 249 КК України, котрі вчинили такі кримінальні правопорушення у групі, становить 45%, що удвічі більше за аналогічний показник загальної злочинності. Майже всі злочинці, які були засуджені за діяння, якщо вони вчинені із застосуванням вибухових, отруйних речовин, електроструму або іншим способом масового знищення риби, звірів

---

<sup>17</sup> Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України від 16.05.1995 р. № 162/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-%D0%B2%D1%80#Text>

чи інших видів тваринного світу або особою, раніше судимою за кримінальне правопорушення (ч. 2 ст. 249 КК України), вчинили такі злочини у складі груп: 64 із 99 (64%).

На основі виокремлення способу вчинення кримінального правопорушення, таких осіб, які вчиняють незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом класифіковано на:

1) звичайних – під впливом різних життєвих обставин з корисливої мети вчиняють протиправні дії передбачені ст. 249 КК України – 35%. Такі злочинці проживають неподалік населених пунктів, розташованих біля водоймищ, які не працюють і не навчаються, можуть порушувати закон у зв'язку з втратою легальних доходів через матеріальні проблеми. До такого типу можна віднести й осіб, які займаються виловом риби як формою відпочинку, не маючи знань про екологічне законодавство та не маючи на меті отримання прибутку від продажу риби, а вилов здійснюють у вільний від роботи час;

2) ситуативні – під дією конкретної несприятливої ситуації за мізерну винагороду дають згоду на вчинення діянь – 15%;

3) цільових – з домінуючим мотивом звичної, стереотипної кримінальної поведінки, яка полягає у цілеспрямованому вчиненні протиправних дій передбачених ст. 249 КК України, з корисливою метою, нерідко набуваючи форм «бізнесу» – 40%. До таких варто віднести осіб, які працюють у рибгосподарствах або займаються незаконним виловом риби як формою розваги, а не як засіб забезпечення харчування;

4) організованих – «рибна мафія», група осіб, яка створена професійно займається протиправними діяннями за ст. 249 КК України на протязі багатьох років, й характеризується стійкими зв'язками з правоохоронними, контролюючими та іншими органами державної влади – 10%. Наявність злочинної групи, яка з корисливих мотивів вчиняє дане правопорушення (виконавець (риболов), пособник, організатор, особа, яка сприяє кримінальній протиправності – працівник правоохоронного (поліція, прокуратура, рибнагляд) чи іншого державного органу.

## **2. Організація початкового етапу розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом**

Основними джерелами інформації про дії, передбачені ст. 249 КК України, є:

✓ повідомлення від державних природоохоронних органів за результатами планових наглядово-ревізійних перевірок – рибоохоронні рейди Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм (Держрибагенство) (38%);

✓ безпосереднє виявлення ознак кримінального правопорушення співробітниками правоохоронних органів (Національної поліції – територіальних підрозділів поліції; Управління авіації та поліції на воді та його територіальних підрозділів; патрульної поліції; Державної прикордонної служби – прикордонні наряди) та повідомлення інформаторів (32%);

✓ повідомлення від власника, розпорядника чи користувача водного господарства; працівники рекреаційних водних зон; приватної охорони) (23%);

✓ звернення громадських природоохоронних організацій; публікації в медіа, мережі Інтернет; матеріали журналістських розслідувань (7%).

Основним джерелом інформації про кримінальні правопорушення, пов'язані з незаконним зайняттям рибним добувним промислом, є повідомлення осіб, які затримали підозрювану особу під час учинення або спроби учинення кримінального правопорушення, або безпосередньо після його вчинення, а саме повідомлення від державних природоохоронних органів за результатами планових наглядово-ревізійних перевірок й безпосереднє виявлення ознак кримінального правопорушення співробітниками правоохоронних органів.

Повідомлення про виявлення ознак кримінального правопорушення в сфері охорони навколишнього природного середовища, яке надійшло від органу державного нагляду (контролю), слідчий або дізнавач розглядається згідно зі ст. 214 КПК України та іншими законодавчими актами. Після отримання такого повідомлення слідчий або дізнавач має невідкладно, але не пізніше ніж за 24 години, внести відомості до ЄРДР, розпочати розслідування та надіслати органу державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища витяг з ЄРДР через 24 години після внесення відомостей. Невиконання цих вимог може бути оскаржене органом державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища згідно з КПК України.

Орган державного нагляду у сфері охорони навколишнього природного середовища інформує прокуратуру про факти бездіяльності органу досудового розслідування. У звіті зазначаються обставини, що свідчать про цю бездіяльність, та додається копія повідомлення. Прокурор реагує на цю інформацію відповідно до закону і повідомляє про результати орган державного нагляду.

Головним органом у сфері охорони і захисту водних ресурсів є Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. Його діяльність регламентується низкою нормативно-правових актів, зокрема: Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII «Про ліцензування видів господарської діяльності»; Закон України від 08.07.2011 № 3677-VI «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів»; Закон України від 05.04.2007 № 877-V «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»; Закон України від 13.12.2001 № 2894-III «Про тваринний світ»; Постанова Кабінету Міністрів України від 31.10.2018 № 897 «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності та визначається періодичність здійснення планових заходів державного нагляду (контролю) у сфері рибного господарства Державним агентством рибного господарства, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України»; Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III; Водний кодекс України від 06.06.1995 № 213/95-ВР; Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 03.06.2019 № 307 «Про затвердження уніфікованої форми акта, що складається за результатами проведення планового (позапланового) заходу державного нагляду (контролю) щодо дотримання суб'єктом господарювання вимог законодавства у сфері рибного господарства»; Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 31.05.2013 № 341 «Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності, пов'язаної з промисловим виловом риби, крім внутрішніх водойм (ставків) господарств»; Наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 07.07.2012 № 414 «Про затвердження Порядку штучного розведення (відтворення), вирощування водних біоресурсів та їх використання»; Наказ Державного комітету рибного господарства України від 15.01.2008 № 4 «Про затвердження Інструкції про порядок здійснення штучного розведення, вирощування риби, інших водних живих ресурсів та їх використання в спеціальних товарних рибних господарствах»; Наказ Державного комітету рибного господарства України від 31.12.1999 № 172 «Про затвердження тимчасових правил промислового рибальства в басейні Азовського моря»; Наказ Державного комітету рибного господарства України від 18.03.1999 № 33 «Про затвердження Правил промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України»; Наказ Державного комітету рибного господарства України від 08.12.1998 № 164 «Про затвердження Правил промислового рибальства в басейні Чорного моря» [18].

Одним із органів уповноважених на виявлення кримінальних правопорушень передбачених ст. 249 КК України є Управління авіації та

---

<sup>18</sup> Нормативна база, відповідно до якої здійснюється державний нагляд (контроль) у сфері охорони водних біоресурсів. Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. URL: [https://darg.gov.ua/\\_normativna\\_baza\\_vidpovidno\\_do\\_0\\_0\\_0\\_1300\\_1.html](https://darg.gov.ua/_normativna_baza_vidpovidno_do_0_0_0_1300_1.html)

поліції на воді, яке створене наказом Національної поліції України від 08.10.2020 № 795.

Основними завданнями такого органу є організація та участь у забезпеченні реалізації державної політики у сфері забезпечення публічної (громадської) безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави, протидії злочинності, надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги; організаційно-методичне забезпечення службової діяльності підрозділів поліції на воді територіальних органів Національної поліції України щодо виявлення та припинення правопорушень, які вчиняються на водних об'єктах, інфраструктурі водного та повітряного транспорту; сприяння в межах компетенції органам і підрозділам поліції в проведенні поліцейських операцій та спеціальних поліцейських операцій, припиненні діяльності організованих груп або злочинних організацій на території держави [19].

Такими органами спільно проводяться рибоохоронні рейди відповідно до наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Порядку проведення рибоохоронних рейдів» (2018 р.). Таким нормативно-правовим актом визначено процедуру реалізації правоохоронної функції органів рибоохорони шляхом проведення рибоохоронних рейдів посадовими особами Держрибагентства або його територіальних органів (далі - посадові особи), спрямованих на здійснення заходів з охорони водних біоресурсів, запобігання та припинення порушень правил рибальства, регулювання рибальства у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), внутрішніх морських водах, територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні, на континентальному шельфі України, в місцях реалізації і транспортування водних біоресурсів та знарядь лову. Також зазначено, що рибоохоронний рейд - захід, який проводиться рейдовою групою із залученням або без нього інших учасників рибоохоронного рейду відповідно до наказу Держрибагентства або його територіального органу, який спрямований на здійснення заходів з охорони водних біоресурсів, запобігання, виявлення та припинення порушень у галузі рибного господарства [20].

Держрибагентство або його територіальний орган видає наказ про проведення рибоохоронного рейду (далі - наказ), в якому зазначаються: склад рейдової групи із зазначенням прізвищ, власних імен та посад учасників рейдової групи (з визначенням старшого рейдової групи); дата початку та закінчення проведення рибоохоронного рейду; рибогосподарські водні об'єкти (їх частини) в районі діяльності територіального органу Держрибагентства та/або межі відповідних адміністративних територій, на яких заплановано

---

<sup>19</sup> Положення про Управління авіації та поліції на воді: наказ Національної поліції України від 08.10.2020 № 795. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/>

<sup>20</sup> Про затвердження Порядку проведення рибоохоронних рейдів: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23.10.2018 р. № 512. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1296-18#Text>

проведення рибоохоронного рейду; транспортні засоби та/або плавзасоби, на яких здійснюватиметься рибоохоронний рейд [21].

При отриманні повідомлення або встановлення факту незаконного водного добувного промислу – на місце події прибуває СОГ. Відповідно до Інструкції з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України на місце події прибуває СОГ. Склад СОГ формується відповідно до вимог Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затвердженої наказом МВС України від 07.07.2017 № 575 [22]. До його складу в обов'язковому порядку повинні входити: слідчий (дознавач). Слідчий є старшим СОГ, а в разі включення до складу СОГ замість слідчого дознавача старшим СОГ є дознавач; працівник оперативного підрозділу; інспектор-криміналіст (технік-криміналіст); кінолог зі службовим собакою (за необхідності). Також до складу СОГ необхідно залучити працівників Держрибоохорони й водної поліції; дільничного офіцера громади.

Працівник Держрибоохорони, відповідно до ст. 71 КПК України, залучається до проведення огляду місця події в якості спеціаліста, як особа, яка володіє спеціальними знаннями в галузі водних біоресурсів та екології. Ігнорування залучення спеціаліста може призвести до втрати основної доказової інформації, що в подальшому вестиме до закриття кримінального провадження або визнання судом протоколу огляду місця події недопустимим доказом та винесенням виправдувального вироку.

Першочерговими процесуальними діями СОГ на місці події є: огляд місця події із залученням понятих відповідно до вимог ч. 7 ст. 223 КПК України з метою недопущення визнання доказів недопустимими й закриття кримінального провадження; перевірка документів особи/осіб; опитування осіб; перевірка транспортного засобу; обмеження пересування особи чи транспортного засобу; застосування фото- і відеозапису з подальшим вилучення й збереженням риби як речового доказу.

Оцінювання обставин, пов'язаних із вчиненням кримінального правопорушення у сфері водного добувного промислу, потребує залучення достовірних і об'єктивних джерел первинної інформації. До таких джерел, як правило, належать:

---

<sup>21</sup> Про затвердження Порядку проведення рибоохоронних рейдів: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23.10.2018 р. № 512. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1296-18#Text>

<sup>22</sup> Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>

1. *Репорт поліцейського про виявлення кримінального правопорушення*, у якому фіксуються базові відомості про подію: дата та час виявлення факту незаконного вилову риби, географічна локалізація (назва населеного пункту, водойми), орієнтовна кількість та загальна маса добутих біоресурсів, можливий видовий склад, характер і конструктивні особливості знарядь лову, а також анкетні дані особи, яка вчинила діяння (за наявності таких відомостей).

2. *Протокол огляду місця події з додатками* (фототаблиці, відеозапис тощо), який є ключовим документом для аналізу локалізації правопорушення, виявлення предметів злочину, слідів та знарядь, а також для ідентифікації інших матеріальних доказів. Його достовірність має бути підтверджена підписами понятих та відповідними фото- чи відеофіксаціями.

3. *Розрахунок розміру шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування водних біоресурсів*, підготовлений компетентним спеціалістом Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. Цей документ містить обґрунтовану експертну оцінку відповідно до затверджених методик і нормативів.

4. *Пояснення осіб, які можуть підтвердити факт правопорушення*, зокрема — очевидців події, понятих, а також інших учасників огляду місця події. Такі свідчення мають допоміжне значення для підтвердження фактичних обставин події, часу, місця, кількості добутих ресурсів, зовнішніх прикмет порушника тощо.

5. *Пояснення особи, яка здійснила незаконний вилов*, якщо вона добровільно надає інформацію про свої дії, мотиви, спосіб здійснення добування, знаряддя та умови події. Ці відомості можуть бути використані як для підтвердження матеріалів справи, так і для перевірки правдивості її позиції під час подальшого досудового розслідування.

Зазначені джерела створюють підґрунтя для подальшого проведення спеціальних експертиз, зокрема інженерно-екологічної, а також слугують основою для кваліфікації правопорушення за відповідними статтями Кримінального кодексу України.

На практиці досить спірним є питання про розмежування екологічних кримінальних правопорушень та адміністративних проступків, оскільки близько 60% норм екологічного права, що містяться в КК України, схожі на норми адміністративного законодавства. Також, складність полягає у тому, що для достовірного встановлення наявності шкоди потрібно провести цілий комплекс процесуальних дій та організаційних заходів, проведення яких неможливе без внесення відомостей про подію правопорушення до ЄРДР.

До обставин, які необхідно з'ясувати у ході виявлених протиправних дій пов'язаних з незаконним водним добувним промислом слід віднести:

- ✓ Чи дійсно було вчинено незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, у чому воно виражалось.
- ✓ Час, місце, обстановка готування, вчинення та приховування.
- ✓ Знаряддя, засоби та спосіб застосування.

✓ Особа злочинця, співучасників, роль кожного з них на стадії готування, вчинення та приховування кримінального правопорушення.

✓ Мотиви та мета.

✓ Причинно-наслідковий зв'язок.

✓ Чи притягувалася раніше така особа до кримінальної (або адміністративної) відповідальності.

✓ Чи завдано матеріальної шкоди; вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням (враховується вартість, екологічна цінність, кількість добутого, пошкодженого чи знищеного, а також розмір шкоди, заподіяної навколишньому природному середовищу).

Такий перелік може бути доповнений та розширений, зокрема:

1. *Обстановка вчинення кримінального правопорушення:*

○ З'ясувати час і місце здійснення незаконного добування водних біоресурсів.

○ Встановити, на підставі якого наказу територіального управління Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм було встановлено строк заборони вилову риби у відповідному рибогосподарському водному об'єкті.

○ Перевірити відповідність часу і місця події встановленим у Правилах любительського і спортивного рибальства заборонам (щодо періоду, території, виду об'єкта лову).

○ З'ясувати, чи входить зазначений водний об'єкт до складу природно-заповідного фонду України.

2. *Ідентифікація особи правопорушника:*

○ Встановити анкетні дані особи, яка вчинила правопорушення.

○ Провести перевірку за базами Єдиної інформаційної системи МВС щодо наявності судимостей або адміністративних правопорушень.

○ Встановити, чи має особа мобільний телефон, абонентський номер, ІМЕІ; за потреби — ідентифікувати перебування особи на місці події (через прив'язку до базових станцій).

○ З'ясувати: чи діяла особа самотійно чи у групі (визначити ролі); мету вилову риби (для вживання, збуту тощо); позицію особи щодо визнання вини.

3. *Предмет злочинного посягання:*

○ Встановити вид, кількість, масу добутої риби.

○ З'ясувати, чи включено виловлену рибу до Червоної книги України.

○ Визначити правовий статус заборони вилову відповідного виду в конкретний період згідно з чинними нормативними актами.

4. *Обставини виявлення правопорушення:*

○ Хто саме, за яких обставин та в який спосіб виявив факт незаконного добування риби.

5. *Матеріальні сліди кримінального правопорушення:*

○ Здійснити огляд місця події з фіксацією предметів, слідів, речових доказів, які свідчать про факт незаконного вилову.

*6. Спосіб вчинення правопорушення:*

- Встановити, яким знаряддям був здійснений вилов (його матеріал, конструкція, розміри).
- Перевірити, чи відноситься знаряддя до категорії заборонених, згідно з Правилами рибальства.
- З'ясувати, чи застосовувалися вибухові речовини, отруйні речовини, електрострум або інші заборонені методи масового знищення риби.
- Встановити, чи використовувався транспортний засіб (човен, автомобіль тощо).

*7. Порушення Правил любительського рибальства:*

- Конкретизувати, які саме пункти правил було порушено під час вилову риби.

*8. Ознаки істотної шкоди:*

- Встановити, чи має вилов ознаки істотної шкоди, відповідно до нормативних критеріїв (кількість, вид, статус біоресурсу, період вилову тощо).

*9. Розмір заподіяної шкоди:*

- Розрахувати матеріальну шкоду довіклію на підставі методики, затвердженої Міндовкіллям (або Держрибагентством).

*10. Процесуальна допустимість доказів:*

- Перевірити, чи відповідають поняті, залучені до проведення огляду місця події, вимогам ч. 7 ст. 223 КПК України (не є правоохоронцями, родичами підозрюваного, заінтересованими особами).
- У разі порушення — докази можуть бути визнані недопустимими, а кримінальне провадження підлягає закриттю.

*11. Особи-свідки:*

- Встановити осіб, які є свідками виявленого факту незаконного вилову риби, їх процесуальний статус, обставини, які їм відомі.

Такі обставини впливають на наявний доказовий матеріал, що впливає на прийняття уповноваженим суб'єктом рішення про внесення відомостей до ЄРДР та кваліфікацію кримінального протиправного діяння. Водночас, щодо окремих з них викликає заперечення з приводу віднесення їх до встановлення обставин на початку досудового розслідування.

До ЄРДР вносяться відомості про:

- ✓ джерело виявлення кримінального правопорушення, та дата надходження заяви, повідомлення про правопорушення або інші обставини, що свідчать про його вчинення; рапорт поліцейського, заява від Держрибагентства, прізвище, ім'я та по батькові потерпілого або заявника;
- ✓ інформація про водний об'єкт на якому здійснено незаконний вилов риби, його характеристика відповідно нормативно-правових актів із зазначенням заборони ловлі та інше;
- ✓ короткий опис обставин, що свідчать про кримінальне правопорушення;
- ✓ кваліфікація кримінального правопорушення за КК України;

- ✓ дані про особу, яка внесла інформацію до реєстру, а також про дізнавача, слідчого чи прокурора, які розпочали розслідування;
- ✓ протокол огляду місця події;
- ✓ розрахунок завданих збитків (за можливості);
- ✓ інші обставини, передбачені Положенням про ЄРДР.

Після проведення усіх першочергових дій предмет злочинного посягання вилучається у відповідності до ч. 3 ст. 214, ст. 298-3 КПК України якщо наявні ознаки протиправного діяння за ч. 1 ст. 249 КК України й протоколом огляду за наявності ознак ч. 2 ст. 249 КК України з подальшим приєднанням речових доказів до матеріалів кримінального провадження та їх зберіганням відповідно до ст. 100 КПК України та «Порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження» (2012 р.) [23].

Тут важливо звернути увагу на ст. 214 КПК України, яка передбачає можливість внесення інформації до ЄРДР, відібрання пояснень від осіб, отримання висновку спеціаліста, вилучення знарядь і засобів вчинення кримінального проступку, що є предметом кримінального провадження, або які були виявлені під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей. Проте важливо зауважити, що якщо «вилучення» регулюється ст. 298-3 КПК України (речі і документи, що є знаряддям та/або засобом вчинення кримінального проступку чи безпосереднім предметом посягання, виявлені під час затримання, особистого обшуку затриманої особи або огляду речей, вилучаються уповноваженою службовою особою Національної поліції), то інші дії (відібрання пояснень від осіб, отримання висновку спеціаліста) залишаються поза кримінальною процесуальною регламентацією, що є неприпустимим для джерел доказів згідно зі ст. 298-2 КПК України, оскільки оцінити їх на допустимість відповідно до ст. 86, 87 КПК України є неможливо, що виключає використання таких доказів у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків.

Звернімо увагу, що у статті 298-3 КПК України фактично закріплений захід забезпечення кримінального провадження - тимчасове вилучення майна. З метою зменшення обмежень законодавець наголошує на тимчасовості вилучення майна і передбачає обов'язковий судовий контроль через подання прокурором або слідчим клопотання про арешт майна за погодженням з прокурором.

---

<sup>23</sup> Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження: постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. № 1104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#Text>

Для збереження слідів незаконного зайняття рибним добувним промислом уповноваженій особі на проведення досудового розслідування необхідно вжити наступні заходи:

1. Прийняти процесуальне рішення про визнання вилученої риби в ході проведення огляду місця події речовим доказом й додатково оглянути протоколом огляду, винести постанову про визнання речових доказів згідно зі ст. 40, 98, 100, 110 КПК України.

2. Риба, як продукт швидкого псування, відповідно до ст. 100 КПК України не може бути відразу реалізована та знищена, а підлягає фіксації за допомогою фотографування або відеозапису, детальному опису та збереженню як речовий доказ. За договором укладеним між Головним управлінням Національної поліції в області та підприємством вилучена риба передається на тимчасове зберігання до отримання ухвали слідчого судді про арешт майна та надання дозволу на його реалізацію.

3. Прокурор або слідчий або дізнавач можуть скласти клопотання про арешт майна та надання дозволу на його реалізацію або знищення за погодженням з прокурором й не пізніше наступного робочого дня з моменту вилучення майна подати слідчому судді.

4. Після подання клопотання слідчому судді, отримати ухвалу про арешт майна та надання дозволу на його реалізацію.

Така етапність дій зі збереження речових доказів зумовлює виконання завдань кримінального провадження передбачених ст. 2 КПК України на початковому та наступному етапах досудового розслідування, а також під час проведення слідчих (розшукових) дій (обшук, допит, огляд та ін.).

Отже, початок кримінального провадження є етапом досудового розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом на якому відбувається виявлення протиправного діяння передбаченого ст. 249 КК України; вирішення тактичних завдань зі збирання вихідної інформації про вчинене кримінальне правопорушення; встановлення обставин, достатніх для його попередньої кримінально-правової кваліфікації; визначення першочергових процесуальних дій.

Таким чином, під час аналізу матеріалів кримінальних проваджень встановлено, що основними джерелами інформації про дії, передбачені ст. 249 КК України, є: 1) повідомлення від державних природоохоронних органів за результатами планових наглядово-ревізійних перевірок – рибоохоронні рейди Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм (Держрибагенство) (38%); 2) безпосереднє виявлення ознак кримінального правопорушення співробітниками правоохоронних органів (Національної поліції – територіальних підрозділів поліції; Управління авіації та поліції на воді та його територіальних підрозділів; патрульної поліції; Державної прикордонної служби – прикордонні наряди) та повідомлення інформаторів (32%); 3) повідомлення від власника, розпорядника чи користувача водного господарства; працівники рекреаційних водних зон; приватної охорони) (23%); 4) звернення громадських

природоохоронних організацій; публікації в медіа, мережі Інтернет; матеріали журналістських розслідувань (7%).

Інформація, яка вноситься до ЄРДР, включає в себе: 1) джерело виявлення кримінального правопорушення, та дата надходження заяви, повідомлення про правопорушення або інші обставини, що свідчать про його вчинення; рапорт поліцейського, заява від Держрибагенства, прізвище, ім'я та по батькові потерпілого або заявника; 2) інформація про водний об'єкт на якому здійснено незаконний вилов риби, його характеристика відповідно нормативно-правових актів із зазначенням заборони ловлі та інше; 3) короткий опис обставин, що свідчать про кримінальне правопорушення; 4) кваліфікація кримінального правопорушення за КК України; 5) дані про особу, яка внесла інформацію до реєстру, а також про дізнавача, слідчого чи прокурора, які розпочали розслідування; 6) протокол огляду місця події; 7) розрахунок завданих збитків; 8) інші обставини, передбачені положенням про ЄРДР.

До обставин, які необхідно з'ясувати у ході виявленого правопорушення слід віднести: 1) факт (подія) незаконного водного добувного промислу в частині наявності криміналістично значимих ознак правопорушення передбаченого ст. 249 КК України (час, місце, обстановка готування, вчинення, приховування; знаряддя, засоби та спосіб застосування; особа злочинця, мотиви та мета), як першочергової, оскільки своєчасна та об'єктивна оцінка аналізованої ситуації дозволяє оперативно і правильно прийняти відповідні організаційні рішення щодо початку досудового розслідування, що позитивно вплине на наступний етап; 2) винуватість у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення (головне – чи підпадають ознаки вчиненого діяння під нормативно-правові заборони вилову; які саме вимоги були порушені при здійсненні вилову риби); 3) вид і розмір завданої істотної шкоди за результатами вчинення незаконного вилову риби; розмір матеріальної шкоди завданої довкіллю протиправним діянням; 4) встановлення свідків події, а також обставин, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення (наявність спільників, груповий характер, масовий вилов риби тощо).

Такі обставини впливають на наявний доказовий матеріал й прийняття уповноваженим суб'єктом рішення про внесення відомостей до ЄРДР та кваліфікацію кримінального протиправного діяння.

### **3. Типові слідчі ситуації та версії на початковому етапі розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом**

*Типові слідчі ситуації* початкового етапу розслідування незаконного зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом:

I) сприятливі (встановлені ознаки кримінального правопорушення, затриманий допомагає слідству, не заперечує своєї причетності до кримінального правопорушення):

а) особа з'явилася до правоохоронних органів із повідомленням, зізналася у вчиненні кримінального правопорушення. Зібрані у провадженні докази (відбитки ніг, транспортних засобів, показання свідків, висновки експертиз тощо) підтверджують вину особи;

б) особа затримана негайно після вчинення кримінального правопорушення. Зібрані у провадженні докази (відбитки пальців рук, показання свідків, висновки експертиз тощо) підтверджують вину особи (осіб);

в) така особа затримана у момент незаконного зайняття полюванням або рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом і не заперечує своєї причетності до кримінального правопорушення;

II) несприятливі (затриманий не визнає свою провину або визнає неповністю, що зумовлює проведення оперативно-розшукових заходів та процесуальних дій для встановлення свідків, очевидців або спільників затриманого).

Варіанти типової несприятливої слідчої ситуації:

а) затримано особу, яка є співучасником незаконного зайняття полюванням або рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом, однак вона бере на себе всю вину, а отже, особа співучасника є невідомою. Зібрані у провадженні докази не створюють можливості для ідентифікації та притягнення до кримінальної відповідальності інших осіб злочинців.

б) надійшло повідомлення про виявлення незаконного зайняття полюванням або рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом від:

представників громадськості, працівників підприємств, установ, організацій;

працівників органів, що здійснюють контроль щодо охорони навколишнього природного середовища, органів виконавчої влади у галузі мисливського господарства та полювання, але вказати конкретно, хто здійснив незаконне діяння, вони не можуть.

III) конфліктні (особа затримана у момент незаконних дій, але заперечує свою причетність до їх вчинення). Наприклад, Повідомлення про незаконне полювання або рибальство, звірине чи інше водне промислове діяльність надійшло до органу Національної поліції. Особа, яка була затримана під час цих дій, заперечує свою причетність до вчинення кримінального правопорушення;

IV) безконфліктні (важливо використовувати отримані від нього відомості, перевіряючи їх за наявністю фактичних даних. Також важливо активно залучати затриманого до проведення перевірки показань на місці, яка характеризується епізодністю, проблемністю, конфліктністю, непостійністю та ризикованістю). Особу затримано під час незаконного полювання або рибальства, водного промислу звірів або інших видів добування, і вона не відкидає своєї причетності до кримінального правопорушення.

На основі аналізу матеріалів кримінальних проваджень, варто виділити такі типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування залежно від змісту від особи злочинця, зокрема:

(а) Встановлено ознаки кримінального протиправного діяння передбаченого ст. 249 КК України, особу (-іб) затримано на місці безпосереднього вчинення незаконного водного добувального промислу, або при вилученні водних тварин/рослин (ловлі, збиранні, добуванні, збуті тощо) і вона не переховується (29%).

Для вирішення тактичних завдань у даній ситуації необхідно провести ряд слідчих (розшукових) дій. Зокрема, потрібно провести допит свідків, заявників щодо джерел повідомленої інформації про незаконний вилов риби, а також огляд місця події та, за необхідності, обшук у човні, автомобілі тощо згідно зі статтею 233 КПК України. Також потрібно допитати свідків, які можуть розповісти про обставини кримінального правопорушення, а також осіб, які брали участь у проведенні слідчих дій як спеціалісти. Необхідно призначити судові експертизи для підтвердження розміру завданої шкоди довкіллю та накласти арешт на вилучені об'єкти під час проведення слідчого огляду та обшуку (рибу, знаряддя, засоби кримінального правопорушення тощо).

(б) Встановлено ознаки злочинного діяння передбаченого ст. 249 КК України та особу (-іб), але його (-їх) не затримано, вони переховується та його місцезнаходження невідоме (16%). Для вирішення тактичних завдань у даній слідчій ситуації використовуються слідчі (розшукові) дії, які поєднуються з оперативно-розшуковими заходами, такими як огляд місця події, обшук в порядку, визначеному статтею 233 КПК України, допити свідків та призначення необхідних судових експертиз. Для встановлення особи, яка переховується, необхідно направити доручення оперативному підрозділу щодо проведення слідчих (розшукових) дій у порядку, визначеному статтями 40 та 401 КПК України. У цьому дорученні слід визначити наступні заходи: встановлення місцезнаходження особи, яка вчинила незаконний вилов риби за допомогою оперативно-розшукових заходів, а також проведення обходу будинків, розташованих поряд з місцем вчинення кримінального правопорушення з метою встановлення свідків-очевидців цього правопорушення.

(в) Виявлено факт незаконного добування заборонених до вилову риби, інших водних тварин та рослин за ст. 249 КК України, підозрюваного (их)

затримано, але він не визнає себе винним у вчиненні кримінального правопорушення або взагалі відмовляється від дачі показань (12%).

(д) Виявлено факт незаконного добування заборонених до вилову риби, інших водних тварин та рослин за ст. 249 КК України, але особа злочинця невідома або інформація про нього є недостовірною або не перевіреною; свідки відсутні (43%). Тактичні завдання полягають у зборі інформації про особу злочинця, встановленні обставин вчиненого протиправного діяння (час, спосіб, знаряддя та засоби вилову риби), та ідентифікації свідків-очевидців злочинної події. У даній ситуації необхідно провести комплекс слідчих (розшукових) дій та оперативно-розшукових заходів: огляд місця події, допит свідків та осіб, які виявили факт незаконного вилову риби, призначення необхідних судових експертиз. Також потрібно видати оперативному підрозділу доручення про проведення слідчих (розшукових) дій з метою отримання інформації про особу, яка вчинила незаконний вилов риби та свідків-очевидців протиправного діяння.

*До загальних версій стосовно події кримінального правопорушення, а саме незаконного зайняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом віднесено:*

- ✓ вчинені законні дії без ознак правопорушення;
- ✓ вчинено кримінальне правопорушення – незаконне зайняття полюванням або рибним, звіриним чи іншим водним добувним промислом, і особа не заперечує своєї причетності до злочину;
- ✓ вчинено інше кримінальне правопорушення (наприклад, проти власності);
- ✓ мало місце адміністративне правопорушення без ознак кримінального правопорушення, або мав місце цивільно-правовий делікт;
- ✓ відсутня подія кримінального правопорушення, а заявник повідомляє неправдиву інформацію, щоб приховати інше кримінальне правопорушення, у тому числі і факт своєї участі у ньому.

*Загальні версії щодо особи злочинця:*

- ✓ кримінальне правопорушення вчинено однією особою;
- ✓ кримінальне правопорушення учинено групою осіб (як правило, групи формуються з осіб, котрі проживають в одному населеному пункті; особи, які є ріднею; групи осіб з одного місця роботи; члени колективу, які разом рибалять);
- ✓ кримінальне правопорушення учинено групою осіб районного, обласного, транскордонного характеру;
- ✓ кримінальне правопорушення учинено особою, яка проживає неподалік від місця вчинення незаконного водного добувного промислу;
- ✓ кримінальне правопорушення учинено раніше судимою особою за теж саме діяння – ст. 249 або 248 КК України.

#### **4. Взаємодія суб'єкта розслідування зі співробітниками оперативних та інших підрозділів на початковому етапі розслідування**

Взаємодія під час досудового розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом – це спільна діяльність відповідно до чинного законодавства слідчого/дознавача зі співробітниками оперативних та інших підрозділів у кримінальних провадженнях за ст. 249 КК України й спрямована на забезпечення швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування.

Серед суб'єктів виявлення, розслідування та протидії незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом основна роль належить Держекоінспекції, Держрибагенству, Управлінню авіації та поліції на воді Національної поліції України, громадськості (громадські інспектори рибоохорони), а також оперативним підрозділам Національної поліції, які мають повноваження здійснювати профілактичну діяльність, виявляти та припиняти порушення, встановлювати причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень, та приймати заходи для їх усунення. Також слідчий співпрацює з прокурором який здійснює нагляд за дотриманням екологічного законодавства у межах кримінального провадження у формі процесуального керівництва.

Така співпраця спрямована на отримання необхідної інформації про факти, пов'язані з незаконним водним добувним промислом, та визначення розмірів шкоди, завданої цією протиправною діяльністю (83%).

Взаємодія під час розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом зводиться до:

направлення контрольно-наглядовими органами у сфері охорони довкілля, водних об'єктів матеріалів (їх копій) заходів рибоохоронної роботи, які містять ознаки кримінального правопорушення, до органів поліції; проведення спільних заходів з метою виявлення та припинення фактів незаконного водного добувного промислу (90%). Орган державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, його службова (посадова) особа у разі виявлення при здійсненні повноважень діяння у сфері охорони навколишнього природного середовища, яке містить ознаки кримінального правопорушення, зобов'язані невідкладно, але не пізніше трьох робочих днів з часу оформлення матеріалів заходу нагляду (контролю) уповноваженою службовою особою органу державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища, надіслати територіальному органу поліції або Служби безпеки України за місцем вчинення кримінального правопорушення та з урахуванням

підслідності, передбаченої ст. 216 КПК України, повідомлення про вчинення кримінального правопорушення [24];

обміну інформацією, яка становить оперативний інтерес під час розслідування, розкриття кримінального правопорушення; постійне взаємне інформування про обстановку на території обслуговування, про виявлені порушення рибоохоронного законодавства та результати їх розгляду (83%). Орган поліції, прокуратури відповідного рівня кожного року надсилає (за наявності) відповідному органу державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища пропозиції щодо включення до проєкту плану заходів державного нагляду (контролю) відповідного органу державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища на об'єктах контролю. До таких пропозицій (за наявності згоди слідчого та/або прокурора на розголошення відомостей досудового розслідування) можуть бути долучені засвідчені належним чином копії матеріалів, одержаних під час здійснення досудового розслідування, що обґрунтовано вказують на допущені службовими або іншими особами об'єкта контролю порушення вимог природоохоронного законодавства. Такі матеріали підлягають урахуванню та використанню відповідно до вимог законодавства при проведенні заходів державного нагляду (контролю) з метою надання повної, всебічної та неупередженої оцінки можливим обставинам порушень вимог природоохоронного законодавства. Орган державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища у разі потреби, у тому числі з метою відшкодування шкоди, усунення інших негативних наслідків, заподіяних кримінальним правопорушенням, звертається до органу прокуратури щодо представництва інтересів держави в суді [25];

залучення спеціалістів Держрибоохорони до проведення слідчих (розшукових) дій (одержання суб'єктом розслідування консультацій від фахівців щодо: нормативної документації, що регламентує діяльність, яка підлягає перевірці; технологій незаконного видобування, організації контролю за водними об'єктами; документів, які відображають діяльність рибпідприємства й особливостей вилову; надання переліку питань під час

---

<sup>24</sup> Порядок взаємодії між органами прокуратури, Національної поліції України, Служби безпеки України, уповноваженими органами державного нагляду (контролю), державними спеціалізованими установами під час виявлення та здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довілля : наказ Офісу Генерального прокурора, МВС України, СБУ, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України від 16 черв. 2022 р. № 94/363/150/226/356. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v094\\_905-22#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v094_905-22#Text)

<sup>25</sup> Порядок взаємодії між органами прокуратури, Національної поліції України, Служби безпеки України, уповноваженими органами державного нагляду (контролю), державними спеціалізованими установами під час виявлення та здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довілля : наказ Офісу Генерального прокурора, МВС України, СБУ, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України від 16 черв. 2022 р. № 94/363/150/226/356. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v094\\_905-22#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v094_905-22#Text)

проведення експертного дослідження), огляду речових доказів про факти незаконного водного добувального промислу, а також розгляду інших питань, що виникають при виконанні органами поліції (71%). Спеціалісти можуть бути залучені для огляду місця події, встановлення обставин вчинення злочину за ініціативою уповноважених осіб органів поліції або прокуратури під час проведення кримінального розслідування, а також в інших випадках, передбачених законодавством..

Спеціаліст, який бере участь у кримінальному провадженні, має право:

1) задавати питання учасникам процесуальних дій з дозволу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду;

2) використовувати технічні засоби, прилади та спеціальне обладнання;

3) звертати увагу сторони кримінального провадження, яка його залучила, або суду на характерні обставини чи особливості речей і документів;

4) ознайомлюватися з протоколами процесуальних дій, у яких він брав участь, і подавати до них зауваження;

5) отримувати винагороду за виконану роботу та відшкодування витрат, пов'язаних із його залученням до кримінального провадження;

6) подавати клопотання про забезпечення безпеки у випадках, передбачених законом;

7) надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі до внесення відомостей до ЄРДР для з'ясування обставин вчинення кримінального проступку;

8) включати у висновок відомості, що мають значення для кримінального провадження і щодо яких йому не були поставлені запитання;

9) здійснювати інші повноваження, визначені законом [26].

Спеціаліст може бути залучений для надання технічної допомоги, фотографування, складення схем, планів, креслень, відбору зразків тощо, а також для надання висновків (у тому числі завданої шкоди (збитків), у випадках, установлених КПК України. Залучений у кримінальному провадженні спеціаліст використовує свої спеціальні знання і в межах компетенції надає консультації та відповіді на питання, фіксує факти порушення законодавства, визначає розмір матеріальної шкоди (збитків) та службових (посадових) або інших осіб, внаслідок дій або бездіяльності яких допущено порушення законодавства та спричинено шкоду чи завдано збитки [27].

---

<sup>26</sup> Порядок взаємодії між органами прокуратури, Національної поліції України, Служби безпеки України, уповноваженими органами державного нагляду (контролю), державними спеціалізованими установами під час виявлення та здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довілля : наказ Офісу Генерального прокурора, МВС України, СБУ, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України від 16 черв. 2022 р. № 94/363/150/226/356. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v094\\_905-22#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v094_905-22#Text)

<sup>27</sup> Порядок взаємодії між органами прокуратури, Національної поліції України, Служби безпеки України, уповноваженими органами державного нагляду (контролю), державними

Основними суб'єктами взаємодії зазначеного елемента є: органи рибоохорони, Державне агентство рибного господарства України (Держрибагентство), медіа. У відповідності до чинного законодавства, яке нами розглянуто у попередніх підрозділах, зупинимо увагу на вимогах, яких повинні дотримуватися суб'єкти господарювання у сфері нагляду (контролю) за рибним господарством України, зокрема:

✓ У користування на умовах оренди для рибогосподарських потреб, культурно-оздоровчих, лікувальних, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей, проведення науково-дослідних робіт можуть надаватися водосховища (крім водосховищ комплексного призначення), ставки, озера та замкнені природні водойми.

Землі водного фонду за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування надаються у постійне користування: а) державним водогосподарським організаціям для догляду за водними об'єктами, прибережними захисними смугами, смугами відведення, береговими смугами водних шляхів, гідротехнічними спорудами, а також ведення аквакультури тощо; в) державним рибогосподарським підприємствам, установам і організаціям для ведення аквакультури. Громадянам та юридичним особам органами виконавчої влади або органами місцевого самоврядування із земель водного фонду можуть передаватися на умовах оренди земельні ділянки прибережних захисних смуг, смуг відведення і берегових смуг водних шляхів, озера, водосховища, інші водойми, болота та острови для сінокосіння, рибогосподарських потреб (у тому числі рибництва (аквакультури), культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей, проведення науково-дослідних робіт, догляду, розміщення та обслуговування об'єктів портової інфраструктури і гідротехнічних споруд тощо, а також штучно створені земельні ділянки для будівництва та експлуатації об'єктів портової інфраструктури та інших об'єктів водного транспорту. Землі водного фонду можуть бути віднесені до земель морського і річкового транспорту в порядку, встановленому законом.

✓ Суб'єкти аквакультури зобов'язані: додержуватися нормативно-правових актів у сфері аквакультури.

✓ Надання рибогосподарської технологічної водойми у користування на умовах оренди здійснюється за наявності паспорта рибогосподарської технологічної водойми та/або технічного проекту рибогосподарської технологічної водойми

✓ За рішенням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства, ліміти вилову водних біоресурсів, а також прогнози допустимого вилову можуть розподілятися на

---

спеціалізованими установами під час виявлення та здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довілля : наказ Офісу Генерального прокурора, МВС України, СБУ, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України від 16 черв. 2022 р. № 94/363/150/226/356. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v094\\_905-22#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v094_905-22#Text)

квоти: користувачів для промислу; наукових установ та організацій; для здійснення контрольного вилову органами рибоохорони; для здійснення рибальства з навчальними та культурно-освітніми цілями; добування (вилову) водних біоресурсів для здійснення рибальства з метою рибництва, відтворення та акліматизації водних біоресурсів; добування (вилову) водних біоресурсів з метою організації любительського та спортивного рибальства.

✓ Суб'єкти рибного господарства зобов'язані: дотримуватися умов провадження діяльності, пов'язаної з промисловим виловом, крім внутрішніх водойм (ставків) рибницьких господарств.

✓ Спеціальне використання водних біоресурсів здійснюється користувачами водних біоресурсів на підставі дозволу на таке використання у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) після розподілу ліміту або прогнозу допустимого вилову на частки добування (вилову) для промислових та непромислових цілей та резерву добування (вилову).

✓ Суб'єкти рибного господарства зобов'язані: здійснювати у встановленому порядку комплексні рибницько-меліоративні заходи щодо охорони та відтворення, у тому числі штучного, водних біоресурсів, збереження і поліпшення умов їх існування

✓ Обов'язки користувачів при здійсненні промислу водних живих ресурсів: маркувати мітками встановленого зразка ставні знаряддя лову з метою визначення їхньої належності; маркувати мітками встановленого зразка ставні знаряддя лову з метою визначення їхньої належності; маркувати знаряддя лову, аби можна було визначати їхню належність.

✓ Правилами промислового рибальства визначаються райони, способи і строки вилучення (вилову, добування, збирання) водних біоресурсів, типи, розміри та кількість рибпромислових суден, знаряддя вилову, їх кількість, допустимі до вилову розміри об'єктів промислу, вимоги щодо їх охорони, а також умови користування промисловими ділянками рибогосподарських водних об'єктів (їх частинами), навантаження на кожний водний об'єкт за кількістю та потужністю плавзасобів.

✓ Суб'єкти рибного господарства зобов'язані: дотримуватися умов провадження діяльності, пов'язаної з промисловим виловом, крім внутрішніх водойм (ставків) рибницьких господарств; дотримуватися правил рибальства. Для одержання дозволу суб'єкт господарювання подає довідку про наявність у суб'єкта господарювання дозволених знарядь лову (відповідно до вимог правил рибальства та режимів) на визначеному рибогосподарському водному об'єкті (його частині).

✓ Добування (вилов) водних біоресурсів здійснюється безпосередньо на місці лову за наявності: промислового журналу та додатка до нього; Облік прийнятих водних біоресурсів здійснюється у спеціально визначених місцях для обліку вилучених водних біоресурсів та продукції з них;

✓ Відповідальний за вилов водних біоресурсів зобов'язаний: забезпечувати належний рівень ведення промислового журналу, облік, зберігання, транспортування, а також здавання добутих (виловлених) водних

біоресурсів на рибоприймальний пункт. Відповідальним за правильне і своєчасне ведення Промислового журналу при здійсненні промислу є рибалка, який відповідає за добування (вилов) водних біоресурсів у виробничому підрозділі користувача водних біоресурсів, а при здійсненні дослідного, контрольного та інших видів спеціального використання Промисловий журнал зобов'язана вести особа, яка відповідає за добування (вилов) водних біоресурсів при проведенні дослідного, контрольного та інших видів спеціального використання, уповноважена наказом наукової установи, підприємства або організації, що здійснює добування (вилов) водних біоресурсів.

✓ Облік прийнятих водних біоресурсів здійснюється у спеціально визначених місцях для обліку виловлених водних біоресурсів та продукції з них. Результати прийнятих водних біоресурсів заносяться в журнал обліку прийнятих водних біоресурсів. Журнал є основним документом з обліку прийнятих водних біоресурсів на рибоприймальному пункті користувача водних біоресурсів. Відповідальним за правильне і своєчасне ведення Журналу є особа, відповідальна за приймання та облік добутих (виловлених) водних біоресурсів у структурному підрозділі користувача водних біоресурсів.

✓ Суб'єкти рибного господарства зобов'язані вести облік обсягів використання водних біоресурсів та надавати у встановленому порядку інформацію органам, що здійснюють проведення державного моніторингу, ведення державного обліку та державного кадастру водних біоресурсів. До повноважень центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства, відповідно до покладених на нього завдань належать: погодження науковим установам програм на проведення дослідного вилову водних біоресурсів

✓ Відповідальний за вилов водних біоресурсів зобов'язаний: виконувати вимоги цього Порядку, програми проведення дослідного вилову водних біоресурсів; дотримуватися режимів територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

✓ Правилами промислового рибальства визначаються райони, способи і строки виловлення (вилову, добування, збирання) водних біоресурсів, типи, розміри та кількість рибпромислових суден, знаряддя вилову, їх кількість, допустимі до вилову розміри об'єктів промислу, вимоги щодо їх охорони, а також умови користування промисловими ділянками рибогосподарських водних об'єктів (їх частинами), навантаження на кожний водний об'єкт за кількістю та потужністю плавзасобів.

✓ З метою забезпечення охорони, раціонального використання окремих видів водних біоресурсів, а також для доповнення, уточнення або зміни зазначених правил можуть розроблятися режими для окремих рибогосподарських водних об'єктів (їх частин). Режими затверджуються центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері рибного господарства та рибної промисловості. Суб'єкти

рибного господарства зобов'язані додержуватися правил рибальства у водосховищах.

✓ Спеціальне використання об'єктів тваринного світу здійснюється лише за відповідними дозволами чи іншими документами, що видаються в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України. Ця вимога поширюється також на власників чи користувачів земельними ділянками, на яких перебувають (знаходяться) об'єкти тваринного світу.

✓ Суб'єкти рибного господарства зобов'язані: вести облік обсягів використання водних біоресурсів та надавати у встановленому порядку інформацію органам, що здійснюють проведення державного моніторингу, ведення державного обліку та державного кадастру водних біоресурсів

✓ Суб'єкти аквакультури зобов'язані: подавати центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері рибного господарства, звітну інформацію щодо обсягів виробництва продукції аквакультури у визначені строки за формами, затвердженими в установленому порядку. Звіт про обсяги добутих (виловлених) водних біоресурсів користувачі водних біоресурсів подають у паперовому або електронному вигляді територіальному органу Держрибагентства: щомісяця до 5 числа; щотижня - після використання більш як 70% визначеного обсягу ліміту або прогнозу допустимого вилову певного виду водних біоресурсів; щодня - після використання більш як 90 відсотків визначеного обсягу ліміту або прогнозу допустимого вилову певного виду водних біоресурсів. У разі досягнення користувачем водних біоресурсів 100% обсягу ліміту або прогнозу допустимого вилову певного виду водних біоресурсів їх добування (вилов) забороняється та ін.

До органів рибоохорони Положенням про органи рибоохорони Державного агентства рибного господарства України (2012 р.) віднесені органи Головне управління охорони водних біоресурсів у м. Києві, управління охорони, використання і відтворення водних біоресурсів та регулювання рибальства в області, басейнові управління, басейновий відділ - є територіальними органами Державного агентства рибного господарства України, які діють у складі Держрибагентства України і йому підпорядковуються. Окремими завданнями Управління є: забезпечення організації та здійснення державного нагляду (контролю) у галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів у водних об'єктах та їх частинах; координація роботи зі штучного розведення, вирощування риби, інших водних біоресурсів, їх використання у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах); здійснення контролю за дотриманням лімітів і нормативів використання водних біоресурсів та ін. Також за погодженням з місцевими державними адміністраціями та органами місцевого самоврядування бере участь у розробці регіональних комплексних програм з охорони довкілля в частині охорони та відтворення водних біоресурсів та контролює їх виконання. За дорученням Держрибагентства України бере участь у розробці прогнозів допустимого вилову та проектів лімітів

використання водних біоресурсів та у розподілі затверджених лімітів на квоти спеціального використання водних біоресурсів. Надає пропозиції Держрибагентству України щодо розроблення правил добування (вилучення, вилову) та відтворення водних біоресурсів [28].

Управління має право: перевіряти документи на право використання водних біоресурсів, зупиняти транспортні (у тому числі плавучі) засоби та проводити огляд речей, транспортних (у тому числі плавучих) засобів, знарядь рибальства, добутої продукції та інших предметів; безоплатно одержувати від органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, громадян, іноземців та осіб без громадянства статистичні, інші довідкові та інформаційні матеріали, пояснення, необхідні для визначення стану охорони, відтворення і використання водних біоресурсів, а також повідомлення про аварійні забруднення довкілля; складати протоколи та розглядати в установленому законом порядку справи про адміністративні правопорушення у галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів; вилучати в осіб, які порушують законодавство у галузі охорони і використання водних біоресурсів, знаряддя добування водних біоресурсів, транспортні (у тому числі плавучі) засоби, обладнання та предмети, що були знаряддями правопорушення, незаконно добуті водні біоресурси, а також відповідні документи на них; проводити у випадках, встановлених законом, фотографування, звукозапис, фото- і відеозйомку як допоміжні засоби для запобігання і виявлення порушень законодавства в галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів; визначати розмір збитків, завданих рибному господарству, за затвердженими таксами та методиками та ін. [29].

Відповідно до Положення про Управління авіації та поліції на воді такий орган Національної поліції України має право:

✓ за дорученням керівництва Національної поліції України залучати структурні підрозділи центрального органу управління поліції, підрозділи поліції на воді територіальних органів Національної поліції до виконання завдань Управління. Працівників структурних підрозділів центрального органу управління поліції залучати за погодженням їх керівників;

✓ запитувати і отримувати від органів (підрозділів) поліції документи, довідкові та інші матеріали (у письмовій або усній формі), необхідні для прийняття рішень;

✓ надавати керівництву Національної поліції України пропозиції щодо створення робочих груп, комісій та консультативно-дорадчих органів за

---

<sup>28</sup> Положення про органи рибоохорони Державного агентства рибного господарства України: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.01.2012 р. № 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0379-12#Text>

<sup>29</sup> Положення про органи рибоохорони Державного агентства рибного господарства України: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.01.2012 р. № 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0379-12#Text>

участю представників органів (підрозділів) поліції, а також інших органів державної влади;

✓ із залученням фахівців органів державної влади, державної та цивільної авіації України контролювати та координувати заходи, пов'язані із застосуванням підрозділами авіації та поліції на воді територіальних органів Національної поліції України у своїй діяльності гелікоптерів, безпілотних літальних апаратів;

✓ накопичувати в процесі інформаційно-аналітичної діяльності статистичні, аналітичні, службові та інші матеріали за визначеними напрямками діяльності, обробляти персональні дані у межах повноважень, передбачених законом;

✓ користуватися базами (банками) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади, державною системою урядового зв'язку, а також Іншими технічними засобами, передбаченими законодавством України та ін. [30].

Органами рибоохорони та поліції на воді спільно проводяться рибоохоронні рейди відповідно до наказу Міністерства аграрної політики та продовольства України «Про затвердження Порядку проведення рибоохоронних рейдів» (2018 р.). Держрибагентство або його територіальний орган видає наказ про проведення рибоохоронного рейду (далі - наказ), в якому зазначаються: 1) склад рейдової групи із зазначенням прізвищ, власних імен та посад учасників рейдової групи (з визначенням старшого рейдової групи); 2) дата початку та закінчення проведення рибоохоронного рейду; 3) рибогосподарські водні об'єкти (їх частини) в районі діяльності територіального органу Держрибагентства та/або межі відповідних адміністративних територій, на яких заплановано проведення рибоохоронного рейду; 4) транспортні засоби та/або плавзасоби, на яких здійснюватиметься рибоохоронний рейд [31].

Обов'язки та дії посадових осіб під час проведення рибоохоронного рейду:

1. Перед початком рибоохоронного рейду: посадовим особам рейдової групи та іншим учасникам рибоохоронного рейду (у разі їх залучення) проводяться інструктажі з питань охорони праці та техніки безпеки, дотримання заходів безпеки при поводженні зі зброєю, з техніки безпеки під час користування плавзасобами (у разі здійснення рибоохоронного рейду на плавзасобах); старший рейдової групи розподіляє обов'язки між посадовими особами, зазначає умови та строки виконання заходу, наводить характеристику та повідомляє особливості рибогосподарських водних об'єктів (їх частин) в районі здійснення рибоохоронного рейду, зазначає час та маршрути виходу у

---

<sup>30</sup> Положення про Управління авіації та поліції на воді: наказ Національної поліції України від 08.10.2020 № 795. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/>

<sup>31</sup> Про затвердження Порядку проведення рибоохоронних рейдів: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23.10.2018 р. № 512. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1296-18#Text>

визначені наказом рибогосподарські водні об'єкти (їх частини) та/або межі відповідних адміністративних територій, на яких здійснюватиметься рибоохоронний рейд, визначає порядок підтримання оперативного зв'язку. Під час проведення рибоохоронних рейдів посадові особи рейдової групи забезпечують дотримання законодавства у галузі рибного господарства, здійснення заходів із запобігання, виявлення та припинення правопорушень, передбачених ст. 50, 85, 85-1, 86-1, 88-1, 90, 91-2, 164, 188-5 КУпАП [32].

Посадові особи рейдової групи під час проведення рибоохоронного рейду мають право: перевіряти документи на право використання водних біоресурсів, зупиняти транспортні (у тому числі плавучі) засоби та проводити огляд речей, транспортних (у тому числі плавучих) засобів, знарядь лову, добутих (виловлених) водних біоресурсів, продукції, виробленої з водних біоресурсів, та інших предметів; зупиняти та оглядати в установленому порядку риболовні судна, судна, що здійснюють інші операції, пов'язані з промислом у виключній (морській) економічній зоні, судна, що здійснюють рибальство, а також перевіряти документи на здійснення промислу та інших робіт; доставляти правопорушника до органу (підрозділу) Національної поліції України або в приміщення виконавчого органу сільської, селищної, міської, районної у місті (у разі створення) ради для складення протоколу про адміністративне правопорушення у разі неможливості встановлення його особи на місці вчинення правопорушення відповідно до КУпАП; проводити у випадках, встановлених законом, фотографування, звукозапис, фото- і відеозйомку як допоміжні засоби для запобігання і виявлення порушень законодавства в галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів; викликати посадових осіб, громадян України, іноземців та осіб без громадянства для надання усних або письмових пояснень у зв'язку з порушенням законодавства у галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів; безперешкодного доступу до території (у тому числі об'єктів природно-заповідного фонду) і приміщень підприємств, установ та організацій, які здійснюють добування, утримання, зберігання або переробку водних біоресурсів, з метою здійснення контролю за дотриманням вимог законодавства в галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів; визначати розмір збитків, завданих рибному господарству, за затвердженими таксами та методиками; вилучати у осіб, які порушують законодавство у галузі охорони і використання водних біоресурсів речі і документи, знаряддя лову, плавзасоби та інші транспортні засоби, що були знаряддями правопорушення, незаконно добуті (виловлені) водні біоресурси та/або продукцію з них; вилучати майно, власник якого не встановлений; здійснювати перевірку знарядь лову, контролювати їх кількість, перевіряти відповідність вимогам законодавства у галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів; виконувати функції контролю, спостереження

---

<sup>32</sup> Про затвердження Порядку проведення рибоохоронних рейдів: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23.10.2018 р. № 512. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1296-18#Text>

та нагляду в районах відкритого моря відповідно до міжнародних договорів України та ін. [33].

Встановлено, що важливим напрямом діяльності у налагодженні співпраці з громадськістю при розслідуванні незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, є здійснення такої роботи з мешканцями, які живуть у районах водних об'єктів, та досягнення їхньої згоди на таку співпрацю. У зв'язку з тим, що місцеве населення в силу соціальних та економічних факторів здебільшого негативно відноситься до діяльності правоохоронних органів, які здійснюють протидію незаконному зайняттю рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, питання щодо налагодження взаємодії з місцевими мешканцями зводиться здебільшого до окремих категорій осіб, які володіють інформацією про місця незаконного водного промислу та мають особисті причини для співпраці з правоохоронними органами. До таких осіб належать: орендарі водних об'єктів (56%), рибоохоронці (85%), любителі-рибалки (77%).

Для планування своєї діяльності співробітники поліції повинні аналізувати проблеми місцевого населення та окремих його груп. Пріоритет у діяльності – не стільки реагування на кримінальні прояви, скільки участь у вирішенні всього комплексу проблем, які має населення конкретної місцевості у сфері дотримання закону. Від поліції очікується прояв цікавості не лише до інформації, що стосується правопорушень, але й до потреб громадян, їх проблем, ускладнення стосунків, які становлять підґрунтя для загострення криміногенної ситуації. Основою побудови партнерської взаємодії між співробітником оперативного підрозділу та громадянином і наслідком оцінювання населенням ефективності її роботи є довіра населення.

Окремої уваги заслуговує співпраця громадськими інспекторами рибоохорони. Відповідно до Положення про громадських інспекторів рибоохорони (2012 р.) громадський контроль у галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів здійснюють громадські інспектори рибоохорони за їх згодою. Такі інспектори призначаються центральним органом виконавчої влади у галузі рибного господарства України та його територіальними органами. Діяльність та контроль за роботою громадських інспекторів здійснюються центральним органом виконавчої влади у галузі рибного господарства України та його територіальними органами рибоохорони, які: здійснюють підбір громадських інспекторів; проводять інструктажі та семінари; забезпечують нормативно-правовими актами; координують роботу громадських інспекторів, ведуть облік проведеної роботи; спрямовують роботу громадських інспекторів шляхом видачі планів та наказів на певні види робіт; надають практичну допомогу в організації та

---

<sup>33</sup> Про затвердження Порядку проведення рибоохоронних рейдів: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23.10.2018 р. № 512. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1296-18#Text>

проведенні рибоохоронних рейдів; підводять підсумки роботи громадських інспекторів за рік [34].

Громадські інспектори мають право спільно з працівниками органів рибоохорони брати участь у проведенні перевірок дотримання вимог законодавства у галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів рибодобувними підприємствами, установами та організаціями (незалежно від форм власності), громадянами, які здійснюють вилучення водних біоресурсів. Вони також можуть разом з працівниками органів рибоохорони доставляти осіб, які порушують законодавство у галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів, до міліції чи в приміщення виконавчого органу сільської, селищної ради, якщо особа порушника не може бути встановлена на місці вчинення правопорушення. Також вони можуть проводити у випадках, передбачених законом, фотографування, звукозапис, кіно- та відеозйомку як допоміжні засоби для попередження і розкриття порушень законодавства у галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів. Крім того, вони можуть брати участь у підготовці для передачі до суду матеріалів про відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення законодавства у галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів, і виступати як свідки. Також вони мають право роз'яснювати громадянам вимоги законодавства у галузі охорони, використання і відтворення водних біоресурсів [35].

---

<sup>34</sup> Положення про громадських інспекторів рибоохорони: наказ Міністерство аграрної політики та продовольства України від 24.02.2012 р. № 83. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0401-12#Text>

<sup>35</sup> Положення про громадських інспекторів рибоохорони: наказ Міністерство аграрної політики та продовольства України від 24.02.2012 р. № 83. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0401-12#Text>

## **5. Проведення процесуальних дій під час розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом**

На початковому етапі розслідування кримінальних правопорушень передбачених ст. 249 КК України проводяться такі слідчі (розшукові) дії як огляди (місця події, предмету злочинного посягання, транспортних засобів тощо), обшук, допити (підозрюваного, потерпілих та свідків), витребування та отримання документів, висновків ревізій та актів перевірок (в порядку ч. 2 ст. 93 КПК України), а також такий захід забезпечення кримінального провадження як тимчасовий доступ до речей і документів.

### **5.1. Огляд місця події**

Огляд є слідчою (розшуковою) дією, яка проводиться слідчим, прокурором та полягає у безпосередньому візуальному спостереженні й дослідженні певних територій, осіб, речей та документів, які були знаряддями вчинення кримінальних правопорушень, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, що можуть бути використані в кримінальному провадженні, з метою їх виявлення, фіксації та вилучення.

Аналіз кримінальних проваджень, порушених за протиправними діями передбаченими ст. 249 КК України, показав, що при проведенні огляду місця події і оформленні його результатів були допущені такі недоліки:

неповний опис в протоколі огляду обстановки місця події (17%);

відсутність при цьому належної послідовності (10%);

неточний і неповний опис виявлених слідів, а також інших речових доказів (12%);

не були вилучені виявлені та описані в протоколі речові докази (5%);

не проводилися необхідні виміри (7%), фото -, відеозйомка (14%);

фотографування проводилося, але знімки відсутні або незадовільні за якістю (10%);

не складалися або були незадовільні за якістю плани і схеми (24%).

А саме головне – тільки у 17% кримінальних проваджень огляд місця події супроводжувався відеозаписом.

Традиційно виділяються три етапи огляду місця події: підготовчий, робочий і заключний.

*Підготовчий етап* характеризується діями слідчого до виїзду на місце події. Це включає отримання вичерпної інформації щодо подію незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, з'ясування, чи організована охорона місця події, а також чи є на місці очевидці, і визначення учасників огляду місця події. На місце події слідча-оперативна група вирушає у повному складі, до якого входять слідчий (старший групи), працівник оперативного підрозділу, інспектор-криміналіст (технік-криміналіст), а також (за необхідності) кінолог зі службовим собакою. Підготовчий етап зазвичай розпочинається з моменту отримання слідчою-

оперативною групою від уповноваженого працівника чергової частини інформації про надходження до підрозділу поліції заяви або повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення.

За фактами порушення правил охорони навколишнього природного середовища доцільно залучати співробітників екологічного та санітарно епідеміологічного нагляду, біолога, інженера, проектувальника та ін. Під час огляду бажано забезпечити присутність інспектора рибоохорони, які, зазвичай, краще знають цю територію і можливі способи незаконного промислу та його приховування.

Участь понятих під час огляду місця події у кримінальних провадженнях, де проводиться досудове розслідування кримінальних правопорушень проти доквілля, є бажаною, за винятком випадків безперервного відеозапису. За практикою, сторона захисту у більшості кримінальних проваджень, де підозрюваний не визнає своєї вини, часто заявляє про порушення вимог кримінального процесуального закону під час проведення цієї слідчої (розшукової) дії. У свою чергу, допит понятих як свідків щодо учасників, процедур, змісту та результатів огляду місця події сприятиме правильному вирішенню судом питання про допустимість та достовірність доказів, отриманих під час його проведення.

Після прибуття до місця події слідчий повинен орієнтуватися на місцевості згідно з наявними картографічними матеріалами та фактичними даними. Також він повинен провести опитування осіб, які виявили незаконний вилов, щоб уточнити інформацію про місце вчинення злочину та інші важливі деталі. Слідчий також повинен вжити заходів для переслідування та затримання злочинців за гарячими слідами, видалити сторонніх осіб з місця події та організувати його охорону. Потім він повинен визначити остаточне коло учасників огляду, провести інструктаж та пояснити їм їх права та обов'язки. У разі неможливості залучення понятих осіб до проведення цих дій, слідчий може вирішити провести відеофіксацію безперервно (згідно зі статтею 223 КПК України).

Процес проведення огляду місця події не обмежується лише денним часом й носить невідкладний характер. При встановленні факту незаконного водного добувного промислу доцільно негайно провести таку дію, що може сприяти збереженню вельми цінних для розслідування кримінального провадження слідів.

Жоден огляд незаконного водного добувного промислу не може обійтися без використання вимірювальних приладів, а тому рекомендується використовувати тільки сертифіковані вимірювальні прилади, оскільки використання інших – може піддати сумнівам точність вимірів і розрахунок розміру завданої істотної шкоди.

Таким чином, незважаючи на терміновість огляду, слідчий зобов'язаний перевірити наявність всіх необхідних учасників, технічних засобів, укомплектованість слідчого портфелю, а також уточнити місце незаконного водного добувного промислу, вжити можливі заходи для охорони обстановки

на місці події, з'ясувати оперативну обстановку та переконатися, що були здійснені заходи для затримання злочинців. Після чого, роз'яснює учасникам слідчої (розшукової) дії їм права та обов'язки, повідомляє про застосування засобів фото-, відеофіксації.

Після загального огляду місця події розпочинається *робочий етап*. Це необхідно для орієнтування на місці події, визначення меж огляду, вибору позиції для фотознімання та вирішення питання про встановлення знаків попередження та огороження. Робочий етап складається зі стадії загального (фотографування загального виду місця) та детального (виявлення, вивчення та фіксація слідів на місці події).

Під час робочого етапу проводяться загальний і детальний огляди. Починаючи з загального огляду, спочатку проводиться огляд місця події для орієнтування, визначення меж простору для огляду, вибір вихідної точки і способу огляду, вибір позиції для фотографування. Після цього уповноважена особа переходить до детального огляду, під час якого об'єкти ретельно оглядаються, проводяться заходи для пошуку слідів кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила, вилучення слідів та фіксація негативних обставин. Також перевіряються дані загального огляду і проводиться фотографування.

На цьому етапі огляду інспектором-криміналістом проводиться фіксація загальної картини місця події. Оскільки, фотозйомка й відеозапис не порушують обстановки, їх застосовують раніше всіх інших методів фіксації. Отримуються як орієнтуючі, оглядові фотознімки для виготовлення панорамного зображення місця події й речової обстановки, так і вузлові, детальні, що фіксують незначні по розмірах сліди.

Варто наголосити, що діяльність слідчого на початковому етапі досудового розслідування є єдиною системою процесуальних дій, спрямованих на виявлення, фіксацію, вилучення та дослідження слідів кримінального правопорушення. Це визначає подальшу спрямованість наступного етапу розслідування. Розслідування кримінальних правопорушень вимагає сучасних, новітніх, практичних засобів, які базуються на проведених комплексних науково-праксеологічних досліджень з використанням цифрових технологій при проведенні слідчих (розшукових) дій.

Мова йде про використання БПЛА – літальний апарат без пілота-людини на борту та тип безпілотного літального апарату. Однією з вимог до проведення огляду місця події є фотографування всієї території, включаючи види з повітря. Один з основних інструментів експерта-криміналіста під час такої слідчої (розшукової) дії сьогодні є фотоапарат, а для складання схеми місця події зазвичай вручну вимірюють розташування слідів та речових доказів за допомогою рулетки або лазерного далекоміра. На жаль, цей процес може займати багато часу і не завжди дає точні результати. На деяких місцях події необхідний вид з висоти пташиного польоту для контексту та ясності всієї картини, а також висока точність зображення для вивчення доказів.

Процес має бути повним, точним та іноді виконуватися в найкоротші терміни, щоб скорочувати час перебування на місці події.

Компактність, мобільність і висока роздільна здатність відео зображення в реальному часі дозволяють досліджувати великі території за короткий проміжок часу. Використання таких апаратів може мінімізувати «забруднення» сторонніми слідами самого місця події, а також скласти карту і вивчити конкретне місце перед його відвідуванням. Встановлення різних датчиків та приладів, у тому числі термальних (інфрачервоних) відеокамер на БПЛА дозволить бачити те, що не можна побачити неозброєним оком. Невидиме теплове випромінювання або відбите об'єктами незалежно від умов видимості та часу доби. Таким чином, дослідження місцевості з використанням термальних відеокамер може полегшити завдання криміналістам у пошуку певних предметів на місці події, або людей на великій площі чи у важкодоступній місцевості.

Для збільшення ефективності дронів при огляді місця події додатково до наявної камери зображення RGB можна встановити тепловізійну камеру (тепловізор), яка реєструє інфрачервоне випромінювання, що випускається об'єктами. Таке випромінювання невидиме для людського ока, але тепловізор перетворює його на видиме зображення. Теплобачення не вимагає підсвічування або навколишнього світла, проникаючи крізь перешкоди, включаючи дим, пил, серпанок, світле листя тощо.

Закріплення до БПЛА тепловізора здійснюється за допомоги підвісу, що забезпечує стабілізацію зображення, обертання об'єктива на 360 градусів. Теплові датчики вбудовані в ці складні камери (мікроболометр – microbolometers) за останні роки зазнали значних удосконалень, а тому використання тепловізорів не вимагає застосування охолоджуючих матеріалів, що робить їх економічнішими та чутливішими.

Тепловізійні камери встановлені на дронах, можуть визначати температуру поверхні багатьох об'єктів, за деякими винятками – поліровані, що відображають об'єкти з низьким коефіцієнтом випромінювання; блискучі поверхні, не поглинають суттєвого тепла і тому їх важко виявити тепловізорами. Навпаки, об'єкти з високим коефіцієнтом випромінювання, такі як дерево, бетон та люди легко скануються. Знімаючи теплові дані за допомогою своїх інфрачервоних камер, БПЛА відображають інформацію у вигляді звичайного зображення, яке аналізується операторами.

*Заключний етап* проведення огляду місця події – це узагальнення і аналіз зібраної інформації про вчинене кримінальне правопорушення, перевірка того, чи виконані завдання та ціль огляду.

Протокол – це основний спосіб фіксації під час огляду місця події, який складається з трьох частин: вступної, описової та заключної і має містити наступні відомості: дату і місце проведення огляду, час початку та закінчення слідчої (розшукової) дії; відомості про особу, яка проводила огляд; відомості про осіб, які брали участь в огляді; привід та підстави для проведення огляду; відомості про понятих; умови проведення огляду; орієнтуюче і детальне

описання місця події, детальний опис виявлених слідів злочину, речових доказів та інших об'єктів (їх характеристика); відомості про застосування науково-технічних засобів; відомості про вилучені об'єкти, умови їх фіксації; відмітка про ознайомлення з протоколом усіх учасників слідчої (розшукової) дії; заяви та зауваження присутніх під час слідчої (розшукової) дії осіб, зроблені з приводу тих чи інших дій слідчого.

Фотознімки, відеоматеріал, плани, схеми, замальовки, зліпки та інші копії слідів слугують додатками до протоколу огляду місця події. Для фіксації даних огляду необхідно проводити фотографування з обов'язковим застосуванням орієнтувальної зйомки для відображення просторової протяжності місця.

Водночас, з протоколом огляду місця події складається й протокол огляду речей, що оглядаються та вилучаються: предмети кримінального правопорушення (риби різноманітних порід, раки, краби та ін.); знаряддя вчинення кримінального правопорушення (жилкові рибальські сітки, електровудки та інші); засоби вчинення кримінального правопорушення (човен, гумовий забродний костюм та інші).

Чинний КПК України, згідно ст. 237, дозволяє вилучати лише ті речі, які мають значення для кримінального провадження. Усі вилучені підлягають негайному огляду й опечатуванню із завіренням підписами осіб, які брали участь у проведенні огляду. У разі якщо огляд речей на місці здійснити неможливо або їх огляд пов'язаний з ускладненнями, їх тимчасово опечатують і зберігають у такому вигляді доти, доки не буде здійснено їх остаточний огляд і опечатування. Таким чином, речі набувають статусу «тимчасово вилучених» і повністю підпадають під підстави визначені у ч. 2 ст. 167 КПК України.

На практиці у 87% випадках слідчий не виносить постанову про визнання матеріальних об'єктів речовим доказом у кримінальному провадженні, а вилучає речові докази протоколом огляду місця події. Однак, у подальшому передання речових доказів викликає ускладнення й протокол огляду місця події визнається недопустимим й складеним з порушенням вимог.

Після оформлення протоколу слідчий: складає плани місця події, схеми з обов'язковою локалізацією місць виявлення слідів кримінального правопорушення та інші додатки (фототаблиці, відеозаписи тощо); вживає заходів щодо вирішення заяв, які надійшли від учасників огляду; упаковує вилучені з місця події речі.

Наведемо типовий приклад неналежного огляду місця події, що сприяло винесенню судом виправдувального вироку (ст. 373 КПК України). Так, сторона обвинувачення обґрунтовує обвинувачення наступними доказами: «... актом дослідження знарядь лову від 18.04.2018 року, відповідно до якого рибальські сітки являються забороненим знаряддям лову; протоколом огляду предмета від 08.04.2018 року, предметом огляду якого була риба у кількості 117 штук, а саме: плітки у кількості 93 штуки, 7 карасів, 16 окунів та 1 судака. Вказана риба без пошкоджень; протоколом огляду предмета від

18.04.2018 року, предметом якого були дві рибацькі сітки: перша – з матеріалу мисина жовтого кольору довжиною близько 50 метрів, розмір вічки 35x35 мм; друга-з матеріалу мисина, жовтого кольору, довжиною близько 50 метрів, розміром вічка 40x40 мм. Сітки мають незначні пошкодження; постановою про визнання речовими доказами та приєднання до матеріалів кримінального провадження від 08.04.2018 року, якою рибу у кількості 117 штук, а саме: плітка у кількості 93 штуки, 7 карасів, 16 окунів та 1 судака визнано речовим доказом, який передано на зберігання ФОП Міхальов; постановою про визнання речовими доказами та приєднання до матеріалів кримінального провадження від 18.04.2018 року, якою дві риболовецькі сітки визнано речовим доказом у кримінальному провадженні та передано на зберігання до камери зберігання речових доказів Чигиринського відділення поліції Смілянського ВП ГУНП в Черкаській області».

Дослідивши у судовому засіданні докази, суд вбачає за необхідне визнати обвинуваченого у пред'явленому обвинуваченні невинуватим та виправдати його за наступних обставин. Суд критично оцінює, так званий, акт іхтіологічного дослідження оскільки сам текст цього акту є не конкретизованим, таким, що має протиріччя, довжина сіток визначена приблизно, робиться неаргументований (теоретичний висновок про вилов риби, сітками, які мають механічні пошкодження і в той же час знаходяться в доброму стані. Як доказ акт дослідження знарядь лову не спростовує показання обвинуваченого про непричетність до вилову риби.

Досліджений судом протокол огляду місця події від 06.04.2018 р., суд визнає недопустимим доказом, оскільки у ході огляду місця події слідчим фактично було здійснено проникнення до володіння особи, яким відповідно до положень ч. 2 ст. 233 КПК України визнається у тому числі і транспортний засіб, й проникнення до якого, відповідно до положень ч. 1 ст. 233 КПК України можливе лише на підставі ухвали слідчого судді, крім передбачених ч. 3 ст. 233 КПК України випадків. Такої ухвали не було ні попередньо ні по факту проникнення. Крім того, у ньому відсутній підпис учасника цієї слідчої дії. Враховуючи це, й вилучені у ході огляду місця події речі та предмети, у тому числі рибу та сітки, не можна вважати належно здобутим доказом, а тому протокол огляду предмета від 08.04.2018 року, протокол огляду предмета від 18.04.2018 року, постанови про визнання речовими доказами та приєднання до матеріалів кримінального провадження від 08.04.2018 року, постанови про визнання речовими доказами та приєднання до матеріалів кримінального провадження від 18.04.2018 року суд визнає недопустимими доказами [36].

Таким чином, огляд місця події є невідкладною та інформативною слідчою (розшуковою) дією, ефективність якої обумовлена: своєчасністю

---

<sup>36</sup> Справа №708/392/18. Чигиринський районний суд Черкаської області. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/74657590/>

(проведення негайно після отримання інформації про вчинення кримінального правопорушення); безпосередністю (обов'язкова присутність й проведення слідчим із залученням працівників рибоохорони, Держрибагенства, водної поліції); об'єктивністю та повнотою (всепічне дослідження обстановки, слідів і речових доказів та фіксації всього виявленого у первісному вигляді; виявлення усіх матеріальних об'єктів, що мають відношення до кримінальної події); методичністю, послідовністю, планомірністю (правильна організація проведенні огляду із застосуванням найбільш ефективних для даних об'єктів і в даній обстановці прийомів з певною етапністю дій); єдиноначальністю (проводить тільки слідчим); збереженістю (прийняття належних заходів до збереження обстановки місця події); фаховістю (залучення фахівця-криміналіста для виявлення, фіксації і вилучення різних слідів і речових доказів, проведення відеозапису, фотографування обстановки місця події і використання технічних засобів, зокрема БПЛА).

Огляд місця події спрямований на встановлення предмету злочинного посягання (організми тваринного чи рослинного походження); істотної шкоди (вилов в період нересту, або занесених видів до Червоної книги, масовий вилов та ін.); часу та місця вчинення; знарядь (сітки; вибухові та отруйні речовини; електрострум та засобів (човни, транспортні засоби) вчинення; способу вчинення та особи (осіб) правопорушника. Під час такої складається карта-схема з відображенням усіх важливих деталей місця події й застосовуються новітні технічні засоби за можливості. Ця процедура залежить від слідчої ситуації та допомагає краще характеризувати обставини події.

## **5.2. Обшук. Тимчасовий доступ до речей і документів**

Обшук, як слідча (розшукова) дія може бути проведена на початковому етапі розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом у разі якщо:

✓ під час огляду місця події встановлена особа підозрюваного, однак, предмет посягання, знаряддя та засоби знаходяться в транспортному засобі (мотоциклі, автомобілі, човні тощо);

✓ встановлена особа, яка вчинила протиправне діяння, на місці події вилучений предмет посягання, знаряддя та засоби кримінального правопорушення, однак отримана інформація, що у житлі чи іншому володінні особи (за місцем проживання, або на підприємстві, складі) злочинця зберігається незаконно виловлена риба для реалізації, знаряддя, засоби для вчинення протиправних діянь;

✓ особа не встановлена, однак наявна інформація про її місцезнаходження та місце переховування предметів злочинного посягання, знарядь, засобів кримінального правопорушення за ст. 249 КК України.

Обшук у кримінальних провадженнях щодо незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом спрямований на

виявлення документів (про видані, діючі дозволи на вилов риби; декларації на кількість виловленої рибної продукції тощо), знарядь і засобів учинення протиправного діяння; місць розділу риби, зберігання; пошук слідів. Така процесуальна дія проводиться на риболовецьких човнах (100%), у рибоохоронних підприємствах (64%), за місцем проживання і роботи підозрюваного (-их) (60%), у приміщеннях, що належать їх близьким особам чи знайомим (17%), у транспортних засобах, рибних складах тощо. Варто зазначити, що у разі виявлення предметів кримінального правопорушення та знарядь його вчинення, наприклад, у човні уповноваженій особі на проведення досудового розслідування, керуючись ст. 233 КПК України необхідно звернутися з клопотанням про дозвіл на проведення обшуку до слідчого судді, оскільки човен є транспортним засобом, тобто іншим володінням особи.

Фактичною підставою для проведення обшуку під час розслідування є обґрунтоване припущення слідчого/дізнавача про місцезнаходження певних об'єктів в конкретному місці – житлі чи іншому володінні особи. Правовою підставою для проведення обшуку є ухвала слідчого судді.

Слідчі часто допускали такі помилки при зверненні до слідчих суддів з клопотаннями про проведення обшуку в кримінальних провадженнях щодо незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом:

1) Правова кваліфікація кримінального правопорушення, викладена в клопотанні, не відповідала підставам для проведення обшуку, оскільки документи, які планували відшукати, не мали відношення до кримінального правопорушення, щодо якого подавалося клопотання (42%);

2) У клопотанні, де порушувалося питання про проведення обшуку, не було конкретної вказівки на те, в якому саме приміщенні необхідно провести обшук (27%);

3) Копії доданих до клопотання документів та інших матеріалів кримінального провадження, а також копія витягу з ЄРДР щодо кримінального провадження, належним чином не були засвідчені, а іноді були незрозумілими (19%);

4) У клопотанні не було вказано індивідуальних або загальних характеристик документів, які планували відшукати (12%).

Під час планування *підготовчого етапу* обшуку слідчий повинен виконати наступні кроки:

1) Встановити особу, якій належить житло чи інше володіння, та особу, у фактичному володінні якої воно знаходиться або здобути інформацію про рибне підприємство. Під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення. Не є житлом приміщення, спеціально призначені для утримання осіб, права яких обмежені за законом. Під іншим володінням особи розуміється транспортний засіб, гараж, інші будівлі чи приміщення

побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи.

2) Отримати ухвалу слідчого судді про дозвіл на обшук (ч. 1 ст. 235 КПК України), звернувшись з клопотанням погодженого з прокурором. До клопотання необхідно додати оригінали або копії документів та інших матеріалів, які обґрунтовують доводи клопотання, а також витяг з ЄРДР щодо кримінального провадження, у межах якого подається клопотання (ч. 3 ст. 234 КПК України).

3) Визначити точне місце і час проведення обшуку.

4) Уточнити прикмети предметів, назву, зміст, документів (якщо обшук здійснюється на підприємстві), з'ясувати можливі місця їх виявлення, а також місця можливого зберігання риби, сіток, електровудок тощо, необхідних для встановлення всіх обставин провадження, розміру істотної шкоди, доведеності вини злочинця.

5) Намітити коло учасників обшуку (працівники поліції, рибоохорони, Держрибагенства, поняті й фахівці). Зазначимо, що перед проведенням робочого етапу необхідно забезпечити обов'язкову участь не менше двох понять, вимоги щодо яких такі ж самі як і для проведення огляду місця події. Обшук житла чи іншого володіння особи, обшук особи здійснюються з обов'язковою участю не менше двох понять незалежно від застосування технічних засобів фіксування відповідної слідчої (розшукової) дії, крім особливостей, встановлених ст. 615 КПК України. Згідно абзацу 3 п. 1 ч. 1 ст. 615 КПК України законодавець визначає, що якщо залучення понять є об'єктивно неможливим або пов'язано з потенційною небезпекою для їхнього життя чи здоров'я, відповідні слідчі (розшукові) дії проводяться без залучення понять. У такому разі хід і результати проведення обшуку або огляду житла чи іншого володіння особи, обшуку особи в обов'язковому порядку фіксуються доступними технічними засобами шляхом здійснення безперервного відеозапису.

У разі проведення слідчої (розшукової) дії в умовах воєнного стану особа повинна оцінити наявність підстав і прийняти рішення про залучення або незалучення осіб. Перш за все, необхідно врахувати рівень небезпеки, який може ускладнити участь суб'єктів у процесі та швидкі зміни обстановки, що вимагають негайних дій для збереження доказової інформації.

6) Вирішити, які технічні засоби повинні використовувати при проведенні відповідних пошукових дій, і забезпечити їх наявність

*Основний етап.* Після входу на об'єкт обшуку слідчий може пропонувати особам, які там знаходяться, добровільно видати об'єкти, які мають значення у кримінальному провадженні і зазначені в ухвалі слідчого судді на проведення обшуку. Якщо такі об'єкти видані добровільно і немає підстав вважати, що особи приховують будь-які об'єкти, то у деяких випадках може бути достатньо обмежитися вилученням виданого та не проводити подальших пошуків. Проте слід пам'ятати, що іноді особи добровільно

видають лише частину об'єктів пошуку, сподіваючись, що цим вони змусять слідство ввести в оману та уникнуть проведення пошукових заходів.

*Заключний етап* обшуку спрямованого на виявлення предметів, знарядь та засобів вчинення протиправних дій за ст. 249 КК України характеризується складанням протоколу обшуку, в якому детально описуються матеріальні об'єкти, які є предметом обшуку та їх місцезнаходження.

Найефективнішим у кримінальних провадженнях цієї категорії слід вважати проведення групових обшуків, тобто одночасне проведення серії обшуків за місцем проживання підозрюваного, на підприємствах, складах, холодильних приміщеннях, транспортних засобах. Раптовість групового обшуку позбавляє зацікавлених осіб можливості попередити один одного про небезпеку й заховати або знищити предмети й документи, що їх компрометують. Для проведення цієї тактичної операції створюється спільна група, яка очолюється прокурором, який керує процесом одночасних обшуків.

Окрім проведення обшуку на підставі отриманої ухвали, під час досудового розслідування незаконного зайняття рибним промислом мають місце випадки проведення обшуку у невідкладних випадках до постановлення ухвали слідчого судді з порушенням вимог КПК України.

Процес розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом пов'язаний з отриманням, аналізом і використанням різноманітної інформації. Це зумовлює необхідність пошуку нових криміналістичних підходів до їх отримання, аналізу та використання у процесі доказування під час досудового розслідування зазначених кримінальних правопорушень.

КПК України передбачено, що слідчий може отримати речі і документи шляхом здійснення тимчасового доступу до них з подальшим вилученням, якщо на це є дозвіл від слідчого судді.

Відповідно до Порядку видачі дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) або відмови в його видачі, переоформлення та анулювання зазначеного дозволу (2023 р.) визначено механізм: встановлення лімітів спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), внутрішніх морських водах, територіальному морі, виключній (морській) економічній зоні та континентальному шельфі України для здійснення промислового рибальства та дослідного вилову та їх затвердження; розподілу лімітів спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) для здійснення промислового рибальства та дослідного вилову на квоти добування (вилову); спеціального використання водних біоресурсів, які перебувають в умовах природної волі (крім видів, занесених до Червоної книги України), у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах); реалізації процедури продажу на аукціоні шляхом проведення електронних торгів права на укладення договорів на право спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах), що укладаються для

реалізації квот добування (вилову); видачі, відмови у видачі, переоформлення, анулювання дозволу на спеціальне використання водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) (для здійснення промислового рибальства, дослідного вилову) [37].

Видача, відмова у видачі, переоформлення або анулювання дозволу здійснюється Держрибагентством в електронній формі, в тому числі засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг або Системи на безоплатній основі шляхом накладення кваліфікованої електронної печатки Держрибагентства. Для одержання дозволу суб'єкт рибного господарства укладає договір на право здійснення промислу або договір на право здійснення дослідного вилову, подає засобами електронних систем Держрибагентству декларацію, уточнюючу декларацію на промислове рибальство або декларацію, та/або уточнюючу декларацію на дослідний вилів відповідно до вимог, установлених Порядком реалізації експериментального проекту щодо запровадження декларування права на промислове рибальство та дослідний вилів в електронній формі (постанова Кабінету Міністрів України від 13.10.2023 р. № 1076). Дозвіл видається в електронній формі, зокрема за допомогою засобів електронних систем, та містить посилання на електронні системи у вигляді QR-коду (за наявності технічної можливості) [38].

### 5.3. Допит

Під час допиту у кримінальних провадженнях щодо незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом важливо встановити факт вчинення кримінального правопорушення, осіб, відповідальних за дотримання екологічних правил, та можливість попередження негативних наслідків. Результати допиту залежать від інформованості слідчого, гостроти конфлікту з допитуваною особою, умов спілкування та вміння слідчого застосовувати тактичні прийоми.

*Свідок.* Встановлення та допит свідків-очевидців злочинної події є надто важливим у таких кримінальних провадженнях. Такими заявниками можуть бути як посадові особи контрольно-наглядових органів (наприклад, працівники рибоохоронних інспекцій), які найчастіше й повідомляють про факт виявлення незаконного водного добувального промислу, так і окремі громадяни. Свідки дають показання не лише про злочинну подію, а й про характер негативних наслідків, що настали.

---

<sup>37</sup> Порядок здійснення спеціального використання водних біоресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 22.12.2023 р. № 1347. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1347-2023-%D0%BF#n310>

<sup>38</sup> Порядок здійснення спеціального використання водних біоресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 22.12.2023 р. № 1347. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1347-2023-%D0%BF#n310>

Слідчий (дізнавач) у процесі допиту працівників наглядових органів може одержати криміналістично значущу інформацію про:

виявлені ними порушення рибоохоронного законодавства, причини та умови, що сприяли вчиненню незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом;

осіб, від яких було одержано інформацію про кримінальне правопорушення передбачене ст. 249 КК України;

обставини вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом;

осіб, винних або причетних до його вчинення;

спосіб вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом та його наслідки;

причини, що сприяли вчиненню незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом тощо.

Під час допиту таких осіб необхідно встановити такі обставини події:

чи є період вилову риби забороненим відповідно до чинного водного охоронного законодавства;

чи відноситься даний водний об'єкт до природно-заповідного фонду України;

чи занесений предмет злочинного посягання до Червоної книги;

чи був здійснений незаконний вилов риби одноособово, або групою осіб, хто саме керував діями інших членів групи;

зовнішні ознаки особи, яка вчинила незаконний вилов риби. Чи були раніше знайомі з даною особою;

спосіб вчинення, зокрема: знаряддя та засоби вчинення незаконного вилову риби. Чи відносять вони до заборонених;

яка сума шкоди спричинена довікілью внаслідок незаконного водного добувного промислу;

що пояснив правопорушник на місці затримання, чи здійснював він активний супротив, або намагався втекти з місця події;

хто ще міг бути свідком такого кримінального правопорушення та ін.

У випадку коли злочинець з місця події втік та переховується від правоохоронних органів, особливу увагу в ході проведення допиту необхідно приділити його зовнішнім рисам, наявності транспортного засобу, з метою використання даної інформації для встановлення місцезнаходження таких осіб [39].

Наприклад, допитані в судовому засіданні свідки, які згідно наказу № 41 від 31 березня 2023 року Управління державного агентства меліорації та рибного господарства у Чернігівській області (Чернігівський рибоохоронний патруль) проводили рибоохоронний рейд на рибогосподарських об'єктах Чернігівського району, у своїх показаннях суду вказали на ОСОБА\_8 як особу,

---

<sup>39</sup> Гаращук Д.П. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій незаконного зайняття рибним добувним промислом у воєнний час. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Спеціальний випуск № 2 (127). С. 288-296.

яку разом із іншим хлопцем, матеріали щодо якого виділено в окреме провадження, виявили 06 квітня 2023 року на озері «Черемошне поблизу міста Городня Чернігівського району Чернігівської області. Як показали свідки:

свідок ОСОБА\_6 – у його присутності було перераховано рибу : карась сріблястий 63 шт, сом 3 шт, річковий рак 1 шт, сітки: одинадцять сіток порожевих та чотири сіток зяберних, і що ОСОБА\_3 та інший присутній хлопець не заперечили їх належність їм. ОСОБА\_6 був водієм у цьому рейді, тому детальних показань щодо особливостей фіксування кримінального правопорушення не надав;

свідок ОСОБА\_7 повідомив що, перебуваючи на березі озера Черемошне, за допомогою спостереження біноклем, виявив 06 квітня 2023 року двох хлопців на човні, які ловили сітками рибу. спільно із водною поліцією оперативно вилучили у них засоби лову і незаконно добуті водні живі ресурси. Серед цих хлопців був ОСОБА\_3. Було перераховано рибу : карась сріблястий 63 шт, сом 3 шт, річковий рак 1 шт, сітки: одинадцять сіток порожевих та чотири сіток зяберних, складено відповідні акти вилучених знарядь і засобів лову, а також акти на вилучену рибу. Сітки та риба не були розмежовані для кожного ловця, а перебували у складеному стані у мішках;

свідок ОСОБА\_9 (начальник управління державного агентства меліорації та рибного господарства у Чернігівській області) у показаннях суду підтвердив, що в рибоохоронному рейді 06 квітня 2023 року перебував разом із своїми підлеглими: ОСОБА\_6 та ОСОБА\_7. Також ними була задіяна водна поліція під час того, як вони виявили шляхом спостереження в бінокль, що двоє хлопців на човні на озері Черемошне здійснюють незаконний вилов риби сітками. Свідок ОСОБА\_9 впевнено вказав в судовому засіданні на ОСОБА\_3 як особу, який з іншим хлопцем тоді був виявлений під час незаконного вилову риби в ході рибоохоронного рейду. Було перераховано рибу : карась сріблястий 63 шт, сом 3 шт, річковий рак 1 шт, сітки: одинадцять сіток порожевих та чотири сіток зяберних, складено відповідні акти вилучених знарядь і засобів лову, а також акти на вилучену рибу;

свідки ОСОБА\_10 та 11 (старші інспектори водної поліції) розповіли, що їх викликали вночі 06.04.2023 близько 2-гої години на озеро Черемошне, оскільки було повідомлено, що двоє хлопців здійснили незаконний вилов риби і були виявлені рибоохоронним рейдом. По приїзду на місце виклику було виявлено причетних до незаконного вилову хлопців та мішок із рибою ( карась сріблястий 63 шт, сом 3 шт, річковий рак 1 шт) мокрі сітки, які покладані в кілька мішків (одинадцять сіток порожевих та чотири сіток зяберних), човен. В обвинуваченому ОСОБА\_3 свідок ОСОБА\_10 впізнав особу, на яку вказували ОСОБА\_6 та ОСОБА\_7 як на ловця риби. Самі хлопці, в тому числі і ОСОБА\_3 не заперечували, що здійснили лов цієї риби та пояснювали, що ловили для себе [40].

---

<sup>40</sup> Справа № 732/767/23. Городнянський районний суд Чернігівської області. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/113397008/>

До окремої категорії учасників кримінального провадження слід віднести осіб, які були залучені до участі у проведенні окремих слідчих (розшукових) дій у якості понятих, технічних спеціалістів або іншого допоміжного персоналу, а згодом допитані як свідки. Основною метою їх допиту є перевірка достовірності та об'єктивності відомостей, зафіксованих у протоколі відповідної слідчої (розшукової) дії, а також уточнення окремих обставин її проведення.

Під час допиту таких осіб доцільно з'ясувати низку важливих питань, зокрема:

- коли та де особа була запрошена для участі в слідчій (розшуковій) дії як понятій;
- в якому саме місці проводилася відповідна слідча дія;
- хто перебував на місці проведення дії, чи були серед присутніх особи, знайомі понятому;
- хто ще з громадян був залучений у якості понятих;
- чи були роз'яснені йому права та обов'язки як учаснику слідчої (розшукової) дії;
- яку інформацію було повідомлено щодо обставин учиненого кримінального правопорушення;
- яким чином відбувалося фактичне проведення слідчої дії;
- як саме здійснювалося вилучення об'єктів, які мали доказове значення;
- у який спосіб було забезпечено ознайомлення з протоколом слідчої дії;
- чи висловлювалися під час дії зауваження, доповнення, уточнення з боку інших учасників;
- чи мало місце застосування до учасників заходів фізичного або психологічного впливу з боку працівників поліції.

Таке комплексне з'ясування дозволяє надати об'єктивну оцінку дотриманню процесуального порядку та забезпеченню прав осіб, залучених до проведення слідчих (розшукових) дій.

Під час опитування громадян, які стали свідками незаконного водного добувального промислу, доцільно встановити такі обставини, що мають доказове значення для подальшого досудового розслідування:

- Спосіб виявлення правопорушника: за яких умов та за яких обставин було виявлено особу, що здійснювала незаконний вилов водних біоресурсів;
- Час і місце події: дата, приблизний час, найменування населеного пункту та конкретного водного об'єкта;
- Метеорологічні умови: стан погоди на момент події, рівень освітленості, видимість;
- Відстань спостереження: відстань, з якої свідок здійснював візуальне спостереження за протиправними діями;

- Кількісний склад правопорушників: чи діяв правопорушник одноособово, чи у групі осіб; якщо у групі – хто координував дії інших учасників;
- Опис правопорушника: зовнішні прикмети особи (зріст, статура, одяг, особливі прикмети);
- Особисте знайомство: чи був свідок раніше знайомий із зазначеною особою, які взаємини між ними існували (сусідство, родинні зв'язки, інше);
- Мета перебування поблизу місця події: чи проживає поблизу, здійснював легальний вилов риби або інші дії;
- Спосіб вчинення правопорушення: деталі використаних знарядь (їх конструктивні особливості, матеріал виготовлення, розміри тощо) та засобів для незаконного добування водних біоресурсів;
- Результат незаконного добутку: орієнтовна кількість виловленої риби, її вид та приблизна вага;
- Використання транспортних засобів: чи застосовувався транспорт (автомобіль, мотоцикл, мопед тощо), із зазначенням його марки, кольору, державного реєстраційного номера та інших ідентифікуючих ознак.

Зазначені відомості мають істотне значення для встановлення складу кримінального правопорушення, ідентифікації причетних осіб, кваліфікації їх дій та формування доказової бази в кримінальному провадженні.

*Підозрюваний.* Під час підготовки до допиту підозрюваного необхідно систематизувати наявні докази щодо кожного з них та визначитися з черговістю допиту (якщо їх декілька), виходячи з криміналістичних рекомендацій. Тактика допиту підозрюваного залежить від ситуації, що склалася (конфліктна чи безконфліктна). Безконфліктна ситуація має місце, коли обвинувачений визнає пред'явлене обвинувачення, конфліктна, коли обвинувачений не визнає себе винним або визнає вину частково.

У безконфліктному допиті можна використовувати такі тактико-психологічні прийоми: вільна розповідь, деталізація показань, порівняння з іншими доказами, уточнюючі та нагадувальні питання, переконання у правильному розумінні інформації, використання доказів, зображувальні можливості, асоціації, в'яснення образів та вражень, допит на місці події, консультативна допомога психолога.

Під час допиту з'ясовують: посаду допитуваного; обставини події, яку розслідують та її причини; ступінь небезпеки; наявність та обсяги істотної шкоди. Слідчий (дознавач) при розслідуванні незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом може одержувати необхідну інформацію з матеріалів перевірок спеціально уповноважених органів державного управління в галузі охорони навколишнього середовища (протоколи перевірок, приписи, протоколи про порушення рибоохоронного законодавства), ревізії на підприємствах, матеріалів перевірок комісій щодо порушення природоохоронних норм. Ці матеріали можуть бути джерелом інформації про способи вчинення, приховування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, про зв'язок їх із

вчиненням інших, наприклад, корупційних кримінальних правопорушень тощо. Вивчення особистісних якостей допитуваного дозволяє обрати найдоцільніший час допиту, визначити послідовність допиту декількох свідків, встановити психологічний контакт із допитуваним (демонстрація доброзичливості та неупередженого ставлення до допитуваного; коректна поведінка слідчого (дізнавача); переконання у необхідності і надання допомоги органам досудового розслідування; пояснення процесуального становища допитуваного, діагностика ситуації, що склалася; використання позитивної оцінки якостей допитуваного; створення належної обстановки під час допиту та допит наодинці (без сторонніх осіб)), обрати найефективніші прийоми допиту, а також оцінити отримані показання.

До допитів зловмисників, які відповідають за екологічну, рибоохоронну безпеку, слід ставитися вкрай ретельно, оскільки вони мають спеціальні професійні знання, що зумовлює підвищені вимоги до підготовки й тактики проведення означеної слідчої (розшукової) дії:

- ✓ вивчення специфіки роботи підприємств і, перш за все, даних, що стосуються дотримання правил водного добувного промислу;
- ✓ ретельне вивчення матеріалів кримінального провадження, а також особи злочинця;
- ✓ складання письмового плану допиту;
- ✓ консультація зі спеціалістом.

Повне або часткове визнання вини підозрюваним значно спрощує роботу слідчого (дізнавача), оскільки в такому випадку злочинець активно допомагає під час розслідування, детально розповідає про вчинення незаконного водного добувного промислу, про причини, що підштовхнули його на зазначений вчинок. У такому випадку, для захисту прав підозрюваного та уникнення у подальшому звинувачень у бік суб'єкта розслідування (наприклад, щодо примусу давання показань) необхідно запросити захисника, який має бути присутнім на допиті.

Наприклад, допитаний в судовому засіданні обвинувачений винним себе визнав та показав, що дійсно він попросив свого товариша піти з ним на риболовлю. Так в період часу з 23.00 год. 04.12.2018 по 06.00 год. 05.12.2018, на р. Дніпро поблизу території ПрАТ «Закордоненергрокомплектбуд», що в адміністративних межах м. Канева Черкаської області, вони ловили рибу за допомогою спінінга з катушкою, шістьма потрійними гачками та одним грузилом та вилунали рибу виду: «Сом» в кількості 82 шт. та «Судак» в кількості 4 шт., біля берега були затримані працівниками поліції. Оглядом було виявлено та вилучено свіжовилулену рибу та знаряддя промислу та лову. Вину свою визнає повністю та щиро кається [41].

Однак, допит підозрюваного у більшості випадків на початковому етапі розслідування носить конфліктний характер (71%) й супроводжується

---

<sup>41</sup> Справа № 697/39/19. Канівський міськрайонний суд Черкаської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80422025>

запереченням протиправного характеру своїх дій. У випадках категоричного заперечення факту вчинення незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом підозрюваним, рекомендовано використовувати пред'явлення доказів. Так, спочатку слід дати допитуваному можливість викласти інформацію в тому вигляді, в якому зручно йому, при цьому, чим більше він буде докладно деталізувати обставини злочинної події, тим краще. Після того, як підозрюваному пред'явлені докази, він опитується із запитань, які вимагають від нього докладного пояснення протиріч у доказах. Відповіді на ці запитання повинні бути записані дослівно у протоколі. У разі потреби, в залежності від конкретної ситуації, може бути рекомендовано провести одночасний допит (очну ставку) між підозрюваним та іншими учасниками провадження, щоб з'ясувати причини суттєвих протиріч у їхніх показаннях.

З метою поживлення пам'яті допитуваної особи використовуються такі тактичні прийоми:

- ✓ допит з використанням асоціативних зв'язків, коли задаються запитання, що стосуються суміжних з головними фактами;
- ✓ допит на місці події, що допомагає згадати обставини події;
- ✓ пред'явлення для повторного сприйняття предметів, пов'язаних з обставинами;
- ✓ ознайомлення з показаннями інших осіб та одночасний допит декількох осіб;
- ✓ додатковий допит по обмеженому колу обставин .

Відтворюючи показання повторно, допитувана особа може пригадати упущені або забуті нею під час першого допиту факти.

Тактичні прийоми викриття неправди можуть бути розділені на три групи: прийоми емоційного та логічного впливу, тактичні комбінації.

Необхідно також враховувати ситуації, коли злочинець заздалегідь розробляє різні сценарії розвитку подій під час вчинення злочину і відповідно до цього визначає свою поведінку, включаючи випадки затримання окремих співучасників злочину. Дослідження показали, що у багатьох випадках незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом члени злочинних угруповань заздалегідь планували свою поведінку у випадку затримання, арешту окремих учасників та способи їх визволення. Однак навіть найретельніше підготовлені злочинці не можуть передбачити всіх подробиць та фактів, про які їх будуть допитувати. Їм доводиться вигадувати відповіді прямо під час допиту, що залежить від їх «творчих здібностей», які найчастіше й підводять їх.

При допиті підозрюваного члена злочинної групи необхідно з'ясувати наступні обставини: склад злочинної групи, рольові функції її учасників; хто є організатором, виконавцями; протягом якого часу функціонувала злочинна група, коли кожен із учасників ввійшов у склад кримінального колективу і скільки часу перебував у ньому, чи існували зв'язки з корумпованими працівниками органів влади та управління і в чому вони виявлялися; хто

вибирав об'єкт злочинного посягання та розробляв план вчинення злочинів, здійснював підготовчі дії, в тому числі розподіляв ролі; в чому конкретно полягав план підготовки до вчинення злочину; ким і як вивчалася обстановка вчинення злочину, інші.

Одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розбіжностей у їхніх показаннях (п. 9 ст. 224 КПК України) у таких кримінальних провадженнях мінімізований, позаяк підозрювані знайомі між собою, належать як правило до однієї громади; між особами, які дають завідомо неправдиві показання встановлена домовленість, обирають загальну лінію поведінки; підозрювані у подальшому визнають свою вину і схильні змінити показання або негативно вплинути на інших учасників; один підозрюваний перебуває в матеріальній, родинній або іншій залежності від іншого та ін.

Таким чином, допит підозрюваного (-их) на початковому етапі розслідування у 72% випадків носить конфліктний характер і супроводжуються запереченням протиправності своїх дій, відмовою давати показання або наданням неправдивих. Тому дізнавачу/слідчому з метою встановлення психологічного контакту з допитуваним, отриманням правдивих показань про обставини події й усунення конфліктності на наступному етапі проведення процесуальних дій необхідно першочергово перед проведенням допиту підозрювано ознайомитися з нормативно-правовими актами, які регулюють сферу водного добувного промислу; детально вивчити та оцінити наявні матеріали у кримінальному провадженні (функціональні (посадові) обов'язки працівників рибних господарств, рибоохорони та ін.; дозвільні документи тощо); спланувати таку слідчу (розшукову) дію, обрати тактичні прийоми, скласти перелік запитань із зазначенням уже існуючих доказів; провести консультації із спеціалістами; забезпечити відеофіксацію.

## 5.4. Призначення судових експертиз

Для залучення експерта та проведення експертизи слідчому відповідно до ст. 242–244 КПК України необхідно винести постанову про призначення експертизи, в якій чітко сформулювати питання потребуючі вирішення; перерахувати предмети, які підлягають дослідженню.

Під час розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом в обов'язковому порядку необхідно провести такі види судових експертиз:

а) криміналістичну – дактилоскопічна, трасологічна, вибухових речовин і продуктів вибуху, біологічна;

б) інженерно-екологічну.

Одночасно вивчення судово-слідчої практики дозволило віднести до основних недоліків, пов'язаних з призначенням та проведенням судових експертиз у цій категорії кримінальних проваджень, такі проблеми:

✓ зволікання або несвоєчасне призначення експертиз (38%);

✓ незрозумілість предмета експертизи щодо встановлення істотної шкоди або граничної межі масовості знищення організмів тваринного чи рослинного походження (29%);

✓ не вірна постановка запитань й призначення повторних/додаткових експертиз (33%).

Так, основною метою дактилоскопічної експертизи є встановлення особи за слідами її рук, які залишені на місці події. Якщо версія про особу, що залишила слід, ще не висунута, а також якщо слідчий вважає за потрібне встановити, чи є на предметах обстановки місця події невидимі або слабовидимі сліди, перед експертом може постати питання про наявність такого роду слідів і їх придатність для ідентифікації особи. *Дактилоскопічна експертиза у таких кримінальних провадженнях може інформувати:*

чи є на об'єкті (наприклад, транспортний засіб, у місцях зберігання незаконного вилову риби тощо) сліди рук?

чи придатні ці сліди для ідентифікації особи?

чи належать залишені й виявлені сліди рук особі, яка вчинила протиправні дії?

чи залишені однією особою сліди рук, вилучені в різних місцях?

чи є на цьому предметі сліди рук, і якщо так, то чи придатні вони для ідентифікації?

*Трасологічна експертиза використовується у майже 62% кримінальних проваджень. Іноді навіть призначаються кілька експертиз в одному кримінальному провадженні для визначення різних криміналістично значущих об'єктів. Ця експертиза призначається для ідентифікації або визначення родової (групової) належності індивідуально визначених об'єктів за матеріально фіксованими слідами, діагностики об'єктів, а також вирішення ситуаційних завдань, таких як установлення механізму слідоутворення. Основними завданнями цього виду експертизи є ідентифікація людини за*

слідами: босих ніг, шкарпеток, панчіх, взуття та вирішення діагностичних завдань з установлення особливостей пересування людини, розміру взуття, зросту людини тощо [42].

*Експертиза слідів ніг людини та взуття:* чи є на даній поверхні (даному предметі) сліди босих ніг (панчіх, шкарпеток, взуття) людини та чи придатні ці сліди для ідентифікації людини (панчіх, шкарпеток, взуття)? чи залишені сліди даною особою чи це сліди від шкарпеток, панчіх чи взуття, вилучених у певної особи? чи залишені сліди ніг (шкарпеток, панчіх, взуття), виявлені в різних місцях, однією особою (сліди тих самих шкарпеток, панчіх, взуття)? взуттям якого виду залишені дані сліди і які його характеристики і особливі ознаки (розмір, ступінь зношування тощо)? який орієнтовно зріст людини, яка залишила сліди? які особливості ходи людини відбилися у «доріжці слідів»? який механізм утворення слідів взуття? [43].

*Експертиза слідів транспортних засобів* – яким видом (типом, моделлю) та якими частинами транспортного засобу залишені сліди? чи залишені сліди цим транспортним засобом (його частинами)? яким колесом транспортного засобу залишені сліди (правим, лівим, переднім, заднім)? якою моделлю шини залишені сліди?

*Експертиза вибухових речовин і продуктів вибуху:*

Чи є ця речовина вибуховою? Якщо так, то якою саме?

Чи можуть ці речовини використовуватись для виготовлення вибухівки? Якщо так, то в якому сполученні?

Яким способом – промисловим чи саморобним – виготовлена ця вибухівка?

Чи є на предметі-носії (зазначається, на якому саме) сліди вибухових речовин? Якщо так, то яких саме?

Чи є на цьому предметі продукти розкладу вибухівки? Якщо так, то внаслідок розкладу якої вибухової речовини вони утворились?

Чи мають ці вибухові речовини (зазначаються порівнювані об'єкти) спільну родову (групову) належність?

Чи становили раніше вибухові речовини, надіслані на дослідження, єдину масу? [44].

---

<sup>42</sup> Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

<sup>43</sup> Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

<sup>44</sup> Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

Питання для проведення *біологічної* експертизи формулюються залежно від обставин кримінального провадження:

а) при виявленні останків водного організму тваринного походження: якому виду водних тварин належать виявлені останки? якому періоду часу відповідає загибель тварини?

б) при виявленні луски у підозрюваного (на одязі; в будинку, автомашині та ін.): виявлена луска якому виду водної тварини належить? до якого регіону належить риба або рослина? коли саме часточки речовин потрапили на предмети-носії?

в) які біологічні причини настання шкідливих наслідків для організмів тваринного чи рослинного походження, водойм?

Розрахунок розміру шкоди, заподіяної рибному господарству України внаслідок дій засуджених осіб, був проведений відповідно до діючих на той час Такс обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної незаконним добуванням (збиранням) цінних видів водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах України (2011 р.). Розмір заподіяної шкоди було встановлено шляхом простого математичного розрахунку, в основу якого лягли чіткі числові вирази та визначена кількість незаконно виловленої риби, які передбачені нормативними актами. Верховний Суд визнав такі розрахунки коректними та вказав на необґрунтованість доводів сторони захисту. Цей підхід дозволяє всім учасникам судового процесу самостійно розрахувати розмір заподіяної шкоди відповідно до встановлених нормативів, що забезпечує прозорість та доступність розрахунків, економить час і ресурси держави. У випадках, коли потрібні спеціальні знання, експертиза є необхідною. Однак, якщо існують чіткі та доступні правила розрахунку шкоди внаслідок певних протиправних дій, можна розглянути можливість використання цих правил без залучення експертів [45].

До кола основних завдань інженерно-екологічної експертизи, що проводиться у межах кримінальних проваджень щодо незаконного зайняття рибним або іншим водним добувним промислом, належать:

- встановлення обставин, що спричинили екологічно небезпечну ситуацію;
- визначення відповідності дій осіб, причетних до її виникнення, вимогам чинного екологічного законодавства, зокрема щодо охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання водних біоресурсів;
- з'ясування причинно-наслідкових зв'язків між діями (або бездіяльністю) уповноважених осіб у сфері природоохоронної діяльності та фактичними наслідками екологічної ситуації.

У процесі проведення експертизи вирішуються такі ключові питання:

---

<sup>45</sup> Процес визначення розміру шкоди, заподіяної злочинами проти довкілля: позиція Верховного Суду в справі № 678/536/21. *Аналіз постанови Верховного Суду щодо обчислення істотної шкоди довкіллю*. URL: <https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/analiz-postanovy-VS-pro-obrahunok-shkody-dovkillyu.pdf>

- чи є заподіяна шкода істотною з екологічної точки зору;
- у чому саме полягає істотність завданої шкоди;
- які причини та обставини призвели до настання екологічно небезпечної ситуації;
- чи мали місце порушення вимог нормативно-правових актів у сфері охорони довкілля, і які саме;
- дії яких конкретних осіб не відповідали цим вимогам;
- чи перебувають дії (бездіяльність) осіб у техніко-екологічному причинному зв'язку з настанням події.

Зазначений перелік не є вичерпним. Залежно від обставин кримінального провадження, перед експертом можуть бути поставлені додаткові питання у межах предмета експертного дослідження.

У рамках визначення істотності шкоди, заподіяної внаслідок незаконного вилову риби або інших водних біоресурсів, експерт встановлює такі фактичні обставини:

- знищення нерестовищ;
- вилов під час заборонених періодів (зокрема — нересту);
- вилов заборонених або рідкісних видів риби, відтворення яких є ускладненим;
- масовий характер добування біоресурсів.

Предметом дослідження є сукупність даних про умови здійснення незаконного добувного промислу, зокрема:

- кількість, види, розміри та загальна вага добутої риби;
- видовий склад вилову у прив'язці до конкретного водного об'єкта;
- часовий період, у який здійснювався вилов;
- специфіка водойми та категоризація рибних ресурсів, яка встановлюється експертом на підставі спеціальних знань і дослідження наданих матеріалів.

Основна мета експертизи — підтвердити факт завдання істотної шкоди внаслідок незаконного вилучення водних біоресурсів із природного середовища. Це здійснюється на підставі матеріалів, складених органами контролю (Держекоінспекцією, Держрибагентством тощо), а також документації перевірок і розрахунків обсягу заподіяної шкоди.

Порівняльний аналіз фактично вилученої кількості риби з дозволеними лімітами, визначеними у відповідних «Біологічних обґрунтуваннях», дозволяє кваліфікувати шкоду як «істотну» або «неістотну». При цьому для деяких рідкісних видів шкода може вважатися істотною навіть при добуванні однієї особини, тоді як для масових промислових видів — поріг істотності є вищим. У випадках змішаного вилову різних видів риби доцільним є розрахунок узагальненого показника шкоди з урахуванням середньостатистичного видуового складу для даного водного об'єкта.

Якщо обсяг вилучення перевищує нормативно допустимий рівень, визначений у відповідних документах, шкода вважається істотною. При цьому розраховані збитки зазвичай є мінімальними, оскільки базуються на

усереднених показниках без урахування рідкісних або малоцінних видів. Таким чином, при перевищенні встановлених нормативів кількість виловленої риби визнається значною, а завдана шкода — істотною

Під час дослідження наслідків незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом можна відзначити тимчасове негативне вплив на місця нерестовища і відтворення риби на досліджуваній ділянці. Наприклад, розставлені знаряддя лову можуть перешкоджати міграції риби, яка шукає оптимальні умови для життя. Одночасно, внаслідок вилову водних біоресурсів на ділянках, визначених як нерестовища відповідними додатками до наказів Держрибагентства чи його територіальних управлінь, може бути завдана значна шкода рибному господарству.

Таким чином, у кримінальних провадженнях щодо незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним в обов'язковому порядку промислом проводяться такі види експертиз: криміналістичні (дактилоскопічна, трасологічна, вибухових речовин і продуктів вибуху, біологічна); інженерно-екологічна; товарознавча (100%). Основними недоліками з призначенням та проведенням таких експертиз є: зволікання або несвоєчасне призначення експертиз (38%); незрозумілість предмета експертизи щодо встановлення істотної шкоди або граничної межі масовості знищення організмів тваринного чи рослинного походження (29%); не вірна постановка запитань й призначення повторних/додаткових експертиз (33%).

## Список використаних і рекомендованих джерел

1. Антошук А. О., Богатирчук О. М., Танчик К. А. Огляд місця події під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері землевикористання, охорони надр, атмосферного повітря. *Європейський правничий часопис*. 2024. Вип. 5. С. 119–124.
2. Барвенко В. К. Початковий етап розслідування порушень правил охорони вод та забруднення моря: дис...канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, 2019. 278 с.
3. Богатирчук О. М., Марко С. І. Особливості документування та розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля. *Криміналістика і судова експертиза*, 2023, Вип. 68. С. 173–182.
4. Борисов Є. М. Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: кримінально-правова характеристика: дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 199 с.
5. Види рибальських сіток і їх використання. URL: <https://zvz.com.ua/ua/vidi-ribolovnih-setei>
6. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 р. № 213/95-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.Ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Волкова Т. І. Кримінально-правова охорона рибних, звіриних або інших водних біологічних ресурсів (ст. 249 КК України): дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2019. 317 с.
8. Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. Проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства : наукове видання. Київ: Книга, 2002. 634 с.
9. Галицька О. К. Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із забрудненням водних об'єктів (за матеріалами Чорноморського регіону): дис...канд. юрид. наук : 12.00.09. Дніпро, 2021. 229 с.
10. Гаращук Д. П. Криміналістична характеристика та особливості розслідування незаконного зайняття рибним промислом: дис... докт. філос. : 081 – Право. Дніпро, 2024. 269 с.
11. Гаращук Д. П. Тактика огляду місця події під час розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights»*. 2021. № 4. С. 70–75.
12. Гаращук Д.П. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій незаконного зайняття рибним добувним промислом у воєнний час. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. Спеціальний випуск № 2 (127). С. 288–296.
13. Дудоров О. О., Каменський Д. В. Істотна шкода як криміноутворювальна ознака незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: проблеми тлумачення і вдосконалення кримінального закону. *Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка*. 2022. Вип. 1 (97). С. 31-49.
14. Екологічна енциклопедія. У 3 т. Т. 1. Київ : Центр еколог. освіти та інформації, 2007. 432 с.

15. Єфімов М. М., Пиріг І. В. Методика розслідування окремих видів кримінальних правопорушень : підручник. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2022. 271 с.
16. Заборонені знаряддя лову та відповідальність за їх використання. Київський рибоохоронний патруль. URL: [https://kv.darg.gov.ua/\\_zaboroneni\\_znarjaddja\\_lovu\\_ta\\_0\\_0\\_0\\_875\\_1.html](https://kv.darg.gov.ua/_zaboroneni_znarjaddja_lovu_ta_0_0_0_875_1.html)
17. Звітність про проведені рибоохоронні заходи. Управління Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у Дніпропетровській області. URL: [http://dnp.darg.gov.ua/\\_riboohoronna\\_dijalnistj\\_0\\_26\\_menu\\_0\\_1.html](http://dnp.darg.gov.ua/_riboohoronna_dijalnistj_0_26_menu_0_1.html).
18. Інженерно-екологічна експертиза. *Офіс незалежних експертиз*. URL : <https://oie.com.ua/ua/expertises/inzhenerno-ekologichna-ekspertiza>
19. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07.07.2017 р. № 575. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>
20. Інструкція з організації діяльності чергової служби в Національній поліції України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 23 травня 2017 року № 440. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0750-17#Text>
21. Інструкція з організації реагування на заяви і повідомлення про кримінальні, адміністративні правопорушення або події та оперативного інформування в органах (підрозділах) Національної поліції України: наказ МВС України від 31.01.2024 № 56. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0355-24#Text>
22. Книженко С. О. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування екологічних злочинів : дис...канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2005. 207 с.
23. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон від 07.12.1984 р. № 8073-Х. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
24. Конституція України: Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
25. Копча В. В., Копча Н. В. Криміналістична техніка, тактика і методика : навч. посіб. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 286 с.
26. Корнякова Т. В. Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля: монографія. Київ: Ін Юре, 2011. 408 с.
27. Криміналістика : підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін. ; за заг. ред. В. В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Харків : Право, 2020. 752 с.
28. Криміналістика : підручник / К. О. Чаплинський, О. В. Лускатов, І. В. Пиріг та ін.; 2-ге вид., переробл. і доповн. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2017. 480 с.

29. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

30. Куций В.В. Взаємодія суб'єкта розслідування зі співробітниками оперативних та інших підрозділів на початковому етапі розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 3. 2024. С. 187–192. DOI : <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2024-3-28>

31. Куций В.В. Обставини, що підлягають встановленню під час розслідування незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 5. 2024. С. 815–819. DOI : <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.124>

32. Куций В.В. Організаційно-тактичні особливості проведення обшуку при розслідуванні незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск №3. 2024. С. 204–209. DOI : <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.3.36>

33. Куций В.В. Поняття та структура криміналістичної характеристики незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. *Науковий вісник ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 84: частина 4. 2024. С. 87–92. DOI : <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.4.11>

34. Марко С. І. «Ціна» злочинності у сфері довкілля та перспективи її обрахунку. *Наукові перспективи*, 2025, № 2 (43). С. 174–188.

35. Методика розслідування окремих видів злочинів: навч. посібник / О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк, О. В. Захарова та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 2-ге вид., перероб. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2019. 312 с. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/2746/1/%D0%9C%D0%A0%D0%9E%D0%92%D0%97-%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%202019.pdf>

36. Наказ Державного комітету рибного господарства України «Про затвердження Правил промислового рибальства в басейні Чорного моря» N 164 від 08.12.98. *Верховна рада України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0147-99#Text>

37. Науково-практичний коментар до ст. 249 Кримінального кодексу України. URL : <http://www.jurists.org.ua/criminal-law/1900-naukovo-praktichniy-komentar-do-st-249-krimnalnogo-kodeksu-ukrayini.html>

38. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

39. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ : ВД «Дакор», 2019. 1384 с.

40. Нормативна база, відповідно до якої здійснюється державний нагляд (контроль) у сфері охорони водних біоресурсів. Державне агентство України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. URL: [https://darg.gov.ua/\\_normativna\\_baza\\_vidpovidno\\_do\\_0\\_0\\_0\\_1300\\_1.html](https://darg.gov.ua/_normativna_baza_vidpovidno_do_0_0_0_1300_1.html)

41. Одерій О. В. Особливості тактики огляду місця події під час розслідування злочинів проти довкілля. *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2011. № 4 (47). С. 133–138.

42. Одерій О. В. Проблеми теорії та практики розслідування злочинів проти довкілля: автореф. дис...докт. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2015. 42 с.

43. Оробець К.М. Кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом: дис. ...канд. юрид. наук, спеціальність 12.00.08. Харків, 2012. 250 с.

44. Петренко Я. А., Зарченко М. В., Тарарака І. А., Цимбал М. Л. Інженерно-екологічні експертні дослідження істотності шкоди довкіллю внаслідок незаконного рибного добувального промислу. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2020. Вип. 22. С. 427–441.

45. Положення про громадських інспекторів рибоохорони: наказ Міністерство аграрної політики та продовольства України від 24.02.2012 р. № 83. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0401-12#Text>

46. Положення про органи рибоохорони Державного агентства рибного господарства України: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.01.2012 р. № 26. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0379-12#Text>

47. Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань: наказ Генеральної прокуратури України від 30.06.2020 р. № 298. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0298905-20#Text>

48. Положення про Управління авіації та поліції на воді: наказ Національної поліції України від 08.10.2020 № 795. URL: <http://tranzit.ltd.ua/nakaz/>

49. Порядок ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події: наказ МВС України від 08 лют. 2019 р. № 100. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0223-19>

50. Порядок взаємодії між органами прокуратури, Національної поліції України, Служби безпеки України, уповноваженими органами державного нагляду (контролю), державними спеціалізованими установами під час виявлення та здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень проти довкілля : наказ Офісу Генерального прокурора, МВС України, СБУ, Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Міністерства аграрної політики та продовольства України від 16 черв. 2022 р. № 94/363/150/226/356. *Верховна Рада України*. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v094\\_905-22#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v094_905-22#Text)

51. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних

з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження: постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2012 р. № 1104. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#Text>

52. Порядок здійснення спеціального використання водних біоресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 22.12.2023 р. № 1347. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1347-2023-%D0%BF#n310>

53. Правила промислового рибальства у внутрішніх рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах): наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 10.04.2023 р. № 785. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-23#n15>

54. Про аквакультуру : Закон від 18.09.2012 р. № 5293-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5293-17#Text>

55. Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України від 16.05.1995 р. № 162/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162/95-%D0%B2%D1%80#Text>

56. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Офіс Генерального прокурора* : [сайт]. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>

57. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>

58. Про затвердження переліків видів тварин, що заносяться до Червоної книги України (тваринний світ), та видів тварин, що виключені з Червоної книги України (тваринний світ): наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 19.01.2021 р. № 29. URL: [https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/Nakaz-Mindovkillya\\_29\\_CHKU-tv.pdf](https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/05/Nakaz-Mindovkillya_29_CHKU-tv.pdf)

59. Про затвердження Порядку проведення рибоохоронних рейдів: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 23.10.2018 р. № 512. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1296-18#Text>

60. Про затвердження Правил любительського і спортивного рибальства: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 19.09.2022 р. № 700. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1412-22#Text>

61. Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, завданої порушенням законодавства про рибне господарство внаслідок незаконного добування (вилову), знищення або пошкодження водних біоресурсів, а також незаконного знищення чи погіршення середовища існування водних біоресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 29.09.2023 р. № 1042. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1042-2023-%D0%BF#Text>

62. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
63. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон від 25.06.1991 р. № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12>
64. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 р. № 3677-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3677-17#Text>
65. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/ru/4038-12>
66. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 р. № 17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04#Text>
67. Про тваринний світ: Закон від 13.12.2001 р. № 2894-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2894-14#Text>
68. Про Червону книгу України : Закон України від 07.02.2002 р. № 3055-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3055-14#Text>
69. Процес визначення розміру шкоди, заподіяної злочинами проти довкілля: позиція Верховного Суду в справі № 678/536/21. *Аналіз постанови Верховного Суду щодо обчислення істотної шкоди довкіллю*. URL: <https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2023/06/analiz-postanovy-VS-pro-obrahunok-shkody-dovkillyu.pdf>
70. Режим промислу у рибогосподарських водних об'єктах (їх частинах) України у 2024 році: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 30.11.2023 р. № 2085. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z2190-23#Text>
71. Рибалимо за новими Правилами: в Україні оновлено Правила любительського і спортивного рибальства. URL: [https://darg.gov.ua/\\_ribalimo\\_za\\_novimi\\_pravilami\\_0\\_0\\_0\\_12259\\_1.html](https://darg.gov.ua/_ribalimo_za_novimi_pravilami_0_0_0_12259_1.html)
72. Тарасенко О.С. Криміналістична характеристика способів вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з обігом протиправного контенту в мережі інтернет. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2022. [http://www.lsej.org.ua/4\\_2022/65.pdf](http://www.lsej.org.ua/4_2022/65.pdf)
73. Тарасенко О.С. Типові слідчі ситуації початкового етапу досудового розслідування незаконного зайняття рибним добувним промислом. *Правові новели*. № 22 том 2/2024. С. 48–53. DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2024.22.2.7>
74. Тимчишин А. М. Спеціальні знання у кримінальному процесі України : монографія. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. 362 с.
75. Тичина Д.М., Антошук А.О., Перцев Р.В. Криміналістичне забезпечення використання безпілотного літального апарату (дрону) у досудовому розслідуванні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 78: частина 2. 2023. С. 291–297.
76. Турлова Ю. А. Екологічна злочинність в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади протидії: монографія. Київ: Знання України, 2018. 459 с.

77. Туровець Ю. М. Початковий етап розслідування злочинів проти довкілля: дис... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ірпінь, 2012. 207 с.

78. Тучковенко О. А. Основи гідробіології: конспект лекцій. Одеса: Одес. держ. еколог. ун-т, 2016. 98 с.

79. Хилько М. І. Екологічна безпека України: навч. посіб. Київ, 2017. 267 с.

80. Чернявський С. С., Тичина Д. М., Перцев Р. В. Міжнародний досвід техніко-криміналістичного забезпечення розслідування кримінальних правопорушень. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2022. № 12 (3). С. 9–19.

81. Щербаковський М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні: монографія. Харків: В деле, 2015. 560 с.